

Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Факультет обліку і фінансів
Кафедра обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною
безпекою

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
В ЕКЗАМЕНАЦІЙНІЙ КОМІСІЇ:

В.о. завідувача кафедри,
к.е.н., доцент

_____ **Ольга ГУБАРИК**
« ____ » _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Удосконалення контролю і діагностика системи
економічної безпеки підприємства»

Освітньо-професійна програма «Управління фінансово-економічною безпекою»

Спеціальність 073 «Менеджмент»

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Здобувач (ка)

Віта ЯЩЕНКО

Науковий керівник,

к.е.н., доцент

науковий ступінь, посада

Сергій ЮРЧЕНКО

Дніпро – 2024

ДНПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: Обліку і фінансів

Кафедра: Обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою

Освітньо-професійна програма: «Управління фінансово-економічною безпекою»

Спеціальність: 073 «Менеджмент»

Рівень вищої освіти: другий (магістр)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. зав. кафедри _____ Ольга ГУБАРИК

« _____ » _____ 202_ р.

ЗАВДАННЯ

ЯЩЕНКО ВІТА ВІКТОРІВНА

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Удосконалення контролю і діагностика системи економічної безпеки підприємства

Науковий керівник: Юрченко Сергій Васильович, к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по ДДАЕУ від « 20 » листопада 2023 року № 3508

2. Термін подання здобувачем роботи: 10 лютого 2024 року

3. Вихідні дані до роботи: Закони України, Господарський кодекс, навчальні матеріали, наукові публікації, дані звітності ФГ «Тетяна»

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Вступ. Теоретико-методичні аспекти системи економічної безпеки підприємства. Аналіз і діагностика системи економічної безпеки ФГ «Тетяна». Напрями удосконалення контролю і діагностика системи економічної безпеки підприємства. Висновки і пропозиції

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Структура елементів економічної безпеки підприємства. Ключові загрози економічній безпеці підприємства. Місце контролю на підприємстві. Внутрішній контроль в системі управління підприємством. Взаємозв'язок між управлінським обліком, контролем та економічною безпекою підприємства. Елементи системи внутрішнього контролю у контексті системи забезпечення економічної безпеки підприємства. Класифікація видів контролю економічної безпеки. Процес діагностування підприємства. Напрямки економічної діагностики підприємства. Принципи організаційної структури служби ЕБ ФГ «Тетяна». Структура відділу служби економічної безпеки ФГ «Тетяна». Загальна схема областей економічної безпеки ФГ «Тетяна». Елементи обліково-контрольної системи ФГ «Тетяна». Рівні формування обліково-контрольної інформації. Напрями попередження, запобігання і подолання банкрутства. Зміна інтегрального показника за моделлю Альтмана. Об'єкти контролю в системі економічної безпеки підприємства. Етапи проведення внутрішнього контролю в системі економічної безпеки підприємства. Комплексна модель організаційної структури системи внутрішнього контролю в фермерському господарстві «Тетяна»

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____ травень 2023 р. _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
	Теоретико-методичні аспекти системи економічної безпеки підприємства	Травень-серпень 2023р.	
	Аналіз і діагностика системи економічної безпеки ФГ «Тетяна	Вересень-листопад 2023р.	
	Напрями удосконалення контролю і діагностика системи економічної безпеки підприємства	Листопад-січень 2023р.	
	Вступ, висновки і пропозиції	Січень 2023р.	
	Оформлення роботи	Лютий 2023р.	

Здобувач (ка) _____
(підпис)

Віта ЯЦЕНКО
(прізвище та ініціали)

Науковий керівник _____
(підпис)

Сергій ЮРЧЕНКО
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ	6
ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	11
1.1.Економічна сутність та складові елементи системи економічної безпеки підприємства	11
1.2.Основні принципи та види контролю в системі економічної безпеки підприємства	15
1.3.Методичні підходи до оцінки і діагностики системи економічної безпеки підприємства	21
Висновки до 1 розділу	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ І ДІАГНОСТИКА СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ФГ «ТЕТЯНА»	26
2.1. Економічна характеристика фермерського господарства «Тетяна»	26
2.2. Особливості організації роботи служби економічної безпеки фермерського господарства та оцінка стану її окремих складових	33
2.3. Обліково-контрольне забезпечення та діагностика в системі економічної безпеки ФГ «Тетяна»	41
Висновки до 2 розділу	45
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЮ І ДІАГНОСТИКА СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	47
3.1. Аналіз множинних дискримінант для діагностики ймовірності банкрутства ФГ «Тетяна»	47
3.2. Напрями удосконалення контролю в системі економічної безпеки фермерського господарства «Тетяна»	54
Висновки до 3 розділу	59

	5
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65

РЕФЕРАТ

Тема: «Удосконалення контролю і діагностика системи економічної безпеки підприємства»

Кваліфікаційна робота містить: 70с., 18 рис., 3 табл., 51 літературних джерел.

Об'єктом дослідження є процес удосконалення контролю і діагностика системи економічної безпеки підприємства.

Предмет дослідження є практичні і теоретичні аспекти контролю і діагностики системи економічної безпеки.

Метою дослідження є: пошук напрямів удосконалення контролю і діагностика системи економічної безпеки підприємства.

Методи дослідження: синтезу, порівняння, систематизації, діалектичні методи пізнання наукових явищ, метод аналізу і порівняння.

В дослідженні узагальнено теоретичні підходи до формування системи економічної безпеки та визначено роль контролю і діагностики в даній системі. Проаналізовано важливі економічні показники підприємства і досліджено підходи до організації роботи служби безпеки, з подальшою оцінкою її складових. Визначено напрямки поліпшення обліково-аналітичного забезпечення контролю та діагностики в системі економічної безпеки ФГ "Тетяна". Сформовано послідовність напрямків контролю для попередження та уникнення банкрутства. Проведено діагностику імовірності настання банкрутства господарства. Запропоновано комплексну модель організаційної структури системи внутрішнього контролю ФГ "Тетяна"

КЛЮЧОВІ СЛОВА

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА, УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ, КОНТРОЛЬ, ДІАГНОСТИКА, ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ABSTRACT

Topic: "Improving control and diagnosis of the economic security system of the enterprise"

The qualification work contains: 70 pages, 18 figures, 3 tables, 51 literary sources.

The object of the study is the process of improving control and diagnosis of the economic security system of the enterprise

The subject of the study is the practical and theoretical aspects of control and diagnostics of the economic security system.

The purpose of the study is to find ways to improve control and diagnose the economic security system of the enterprise.

Research methods: synthesis, comparison, systematization, dialectical methods of knowledge of scientific phenomena, method of analysis and comparison.

The study summarizes theoretical approaches to the formation of the economic security system and defines the role of control and diagnostics in this system. Important economic indicators of the enterprise were analyzed and approaches to the organization of the work of the security service were investigated, with further evaluation of its components. The areas of improvement of the accounting and analytical provision of control and diagnostics in the system of economic security of FG "Tetyana" have been determined. A sequence of directions for the prevention and avoidance of bankruptcy has been formed. The diagnosis of the probability of bankruptcy of the economy was carried out. A comprehensive model of the organizational structure of the internal control system of FG "Tetyana" is proposed.

KEYWORDS

ECONOMIC SECURITY, SECURITY MANAGEMENT, CONTROL, DIAGNOSTICS, ACCOUNTING

ВСТУП

Актуальність теми.

В умовах нестабільного економічного і політичного середовища, важливою передумовою ефективної діяльності підприємств є забезпечення належного рівня економічної безпеки суб'єкта господарювання. В значній мірі це залежить від здатності своєчасно виявляти та аналізувати ризики і загрози підприємству за допомогою обліково-аналітичних інструментів. Необхідно враховувати, що процес створення ефективної системи економічної безпеки підприємства є неможливим без створення дієвої системи контролю, який здійснюється органами управління забезпечуючи законність та ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства.

Наукове визначення питань системи контролю і діагностики підприємства відображено у працях вчених, зокрема: Бойко В., Ткачук Г. Ю., Марусяк Н., Кудріна О., Коваленко В. В., Калюга Є., Засадний Б.А., Іполітова І.Я., Замула І.В., Головацька С. І., Гаркуша В. Результати досліджень цих науковців сприяють більш глибокому розумінню та вдосконаленню методики удосконалення системи контролю і діагностики системи економічної безпеки підприємства. Проте, на сьогодні відсутній єдиний погляд щодо оптимального вирішення цих проблем.

Мета і завдання. Мета кваліфікаційної роботи полягає у вивченні теоретичних і методологічних положень та обґрунтуванні конкретних рекомендацій удосконалення контролю і діагностики системи економічної безпеки господарства.

Для досягнення визначеної мети, важливо вирішити наступні завдання:

- Дослідити сутність та види контролю і діагностики, як важливих елементів системи економічної безпеки, ;
- Проаналізувати фінансово-економічні показники господарства;
- Визначити особливості організації роботи служби безпеки господарства і провести оцінку їх складових;

- Дослідити стан обліково-контрольного забезпечення та діагностики системи безпеки господарства;
- Сформувати послідовність напрямків проведення внутрішнього контролю в системі економічної безпеки;
- Провести аналіз множинних дискримінант для діагностики імовірності банкрутства підприємства за моделями Альтмана і Спрінгейта;
- Визначити напрями удосконалення контролю в системі економічної безпеки фермерського господарства «Тетяна».

Об'єкт дослідження є процес удосконалення контролю і діагностика системи економічної безпеки підприємства.

Предмет дослідження є практичні і теоретичні аспекти контролю і діагностики системи економічної безпеки.

Методи дослідження. В процесі написання кваліфікаційної роботи було використано різні методи дослідження: синтезу, порівняння, систематизації, діалектичні методи пізнання наукових явищ, метод аналізу і порівняння. Проведено аналіз нормативних і наукових джерел по темі дослідження, а також установчих документів і звітності ФГ «Тетяна».

Наукова новизна одержаних результатів:

удосконалено:

- структуру системи внутрішнього контролю шляхом відокремлення його основних елементів, спрямовану на виявлення, ідентифікацію та оцінювання ризиків у контексті системи забезпечення економічної безпеки підприємства;
- удосконалено інструментарій проведення попереднього контролю шляхом економіко-математичного моделювання, що дає можливість прогнозувати ймовірність настання банкрутства та прийняття заходів для його уникнення.
- удосконалено організаційну структуру системи внутрішнього контролю шляхом побудови комплексної моделі, що інтегрує три основні блоки, що визначають процеси збирання, аналізу та контролю облікових даних

на всіх етапах управління і дозволить оптимізувати внутрішні процеси контролю, сприяючи забезпеченню ефективної системи економічної безпеки господарства

набуло подальшого розвитку:

- визначено послідовність напрямів попередження та уникнення банкрутства, шляхом впровадження системи контролю та оцінки, яка б чітко визначала причини банкрутства і вчасно запобігала їм.

Особистий внесок Кваліфікаційна робота виконана здобувачем особисто. Наукові дослідження, висновки та пропозиції, які включає робота, належать особисто автору.

Апробація результатів роботи. Результати кваліфікаційної роботи здобувача Ященко В. обговорено. під час проведення засідання кафедри та висвітлено монографією: Особливості формування та функціонування системи економічної безпеки підприємства. Обліково-фінансове забезпечення в управлінні економічною стійкістю підприємства: сучасні тенденції і перспективи розвитку. 2023р. С.350-366.

Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано монографію загальним обсягом 0,88 друк.арк.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, додатків, списку використаних джерел з 51 найменувань, містить 3 таблиці, 18 рисунків,

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО - МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність та складові елементи системи економічної безпеки підприємства

Ринкові відносини, в яких наразі опинилися вітчизняні підприємства функціонують в постійних умовах небезпеки. Виникнення непередбачуваних, форсмажорних ситуацій, військові дії, постійний тиск і конкуренція – всі ці чинники негативно впливають на стабільність господарської, виробничої і управлінської діяльності підприємств. Постійно існують і традиційні загрози для вітчизняних підприємств, такі як збільшення фізичного та морального зносу виробничого обладнання, нестача або відсутність фінансових ресурсів, значні логістичні витрати, втрата постачальників, які можуть підірвати стабільну діяльність компанії. Враховуючи ці виклики, актуальними залишаються пошук оптимальних рішень при управлінні та побудови ефективної системи економічної безпеки господарства, що сприятиме створенню умов для зменшення рівня небезпек при господарюванні.

Розглянемо поняття «безпека», що трактується з грецької мови як «володіти ситуацією». Дану категорію, зазвичай, розуміють як стан захищеності або стан відсутності загроз, при якому зберігаються всі життєво важливі інтереси і потреби людини та дотримуються умови для її нормального функціонування. Забезпечення безпеки включає в себе такі аспекти як фізична, соціальна інформаційна та економічна безпека і спрямовані на забезпечення стабільності та захисту від небезпек.

Наприкінці минулого століття, особливо під час стрімкого розвитку економічних зв'язків і технологічного прогресу, почали широко використовувати поняття «економічна безпека».

«Концепція національної безпеки» - є першим державним документом, прийнятим у 1997 році, що визначає поняття «економічна безпека» і тісно пов'язує забезпечення економічної стабільності з національними стратегічними завданнями. Згодом, прийняли Закон України «Про основи національної безпеки України», який додатково акцентує увагу, що: «Національна безпека України забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин концепції стратегії і програм у різних сферах» [36].

Особливу важливість до економічної безпеки підтверджено в основному державному документі – Конституції України. В документі наголошується, що: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [19].

Поняття «економічна безпека» є складним і багатоаспектним. Поняття трактують як здатність економічної системи підтримувати стабільність і забезпечувати зростання суспільного добробуту за будь-яких умов. Аналізуючи різні підходи і дослідження економічної безпеки, можна помітити відмінності рівнів дослідження поняття на макро- та мікрорівнях.

Шляхом огляду та порівняльного аналізу наукових джерел виділяємо декілька підходів до визначення поняття економічної безпеки підприємництва.

Левковець Н.П., розглядає поняття «економічна безпека підприємства» як: «результат керуючого впливу керівництва підприємства на зміни в ресурсах, кадрах, техніці та інших потенціалах, який може забезпечити гармонізацію процесів виробництва», а також «протистояти загрозам зовнішнього середовища»[23]. В даному визначенні, увага автора акцентується на значенні поняття економічна безпека, як захисту господарюючого суб'єкта від можливих втрат його активів.

Гаркуша В. та Єршова Н., розглядають економічну безпеку підприємства як: «Стан, вільний від загроз його економічним інтересам,

обумовлений узгодженням в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним стейкхолдерів», а також доповнюють, що це відбувається: «через зони можливостей в системі «господарюючий суб'єкт–середовище»[5]. Тобто, дане поняття розкривають через «зони можливостей» і наголошують, що економічна безпека підприємства це: «Суб'єктивно усвідомлений стан, що залежить від певного набору актуальних небезпек для підприємства» [5].

До визначальних факторів економічної безпеки підприємства відносять: повноту правового регулювання; рівень оподаткування підприємства; можливість доступу до світових ринків збуту продукції; привабливість для інвестицій на регіональному і державному рівнях.

Важливим фактором є вплив економічної безпеки країни і регіону на економічну стійкість і безпеку підприємства, т.як вона ґрунтується на фінансовому, сировинному, виробничому потенціалі, а також можливості розвитку.

На діяльність підприємства впливають ризики зовнішнього і внутрішнього середовища, що може порушити його ефективне функціонування і мати негативний вплив. З цього погляду, доцільно постійно виявляти і аналізувати можливі небезпеки, особливо при розгляді їх в контексті структурних складових економічної безпеки господарства, що наведені на рисунку 1.1.

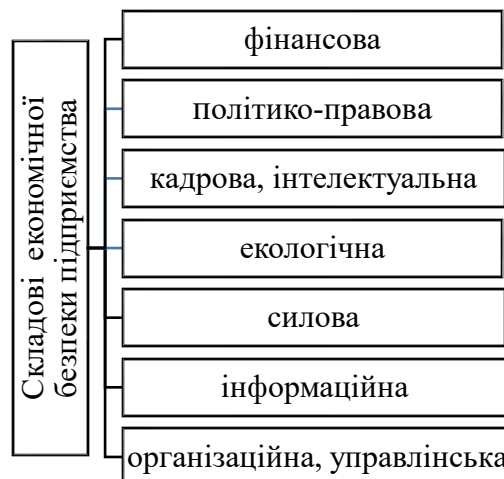

Рис.1.1. Структура складових економічної безпеки підприємства

Наявні загрози та небезпеки підприємству можуть бути систематизовані відповідно до різних критеріїв класифікації. В літературних джерелах широко застосовується класифікація загроз за місцем виникнення, яка визначає внутрішні і зовнішні загрози. Зовнішні ризики та загрози зазвичай виникають за межами підприємства і охоплюють зміни середовища, не пов'язаного з його виробничою діяльністю, часто знаходяться поза прямим контролем і можуть бути потенційно небезпечними для нього. Внутрішні загрози, навпаки, представляють проблеми та ризики в межах самого підприємства і можуть бути контрольованими. Загрози, які можуть впливати на економічну безпеку підприємства наведені на рисунку 1.2.

Рис.1.2. Ключові загрози економічній безпеці підприємства

Аналізуючи різноманітні підходи до концепції економічної безпеки підприємства та визначення можливих загроз і небезпек, можна розглядати економічну безпеку як, систему економічних відносин, спрямованих на

ефективне управління господарською діяльністю, зокрема шляхом мінімізації впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, що передбачає активний підхід до визначення і досягнення стратегічних цілей підприємства і спрямований на забезпечення стійкості та оптимального розвитку підприємства в умовах невизначеності і змін на ринку.

Ефективне забезпечення рівня економічної безпеки господарства визначається за допомогою універсальних інструментів, серед яких великого значення надають системному контролю показників окремих структурних елементів, оскільки він дозволяє не лише реагувати на виникнення загроз, а й активно адаптувати стратегії та управлінські рішення для досягнення оптимального рівня економічної безпеки підприємства.

1.2. Основні принципи та види контролю в системі економічної безпеки підприємства

Своєчасне виявлення і попередження загроз підприємству виконується за допомогою засобів та інструментів обліково-аналітичної системи, де ключовим елементом є система контролю. Цей елемент відіграє роль невід'ємної частини процесу побудови надійної системи економічної безпеки підприємства і виступає як ключовий інструмент, необхідний для створення надійного забезпечення економічної безпеки.

Контроль, розглядається як самостійна функція, що включає у себе попередню та поточну перевірку різних об'єктів з метою виявлення та усунення потенційних загроз. Проте, вивчення питань контролю на підприємстві як важливого елемента в системі економічної безпеки вимагає детального дослідження.

Характерна риса контролю полягає в тому, що він здійснюється в процесі господарської діяльності і функціонує в процесі документального оформлення господарських операцій. Це надає можливість вчасно виявляти потенційні недоліки і встановлювати відповідні заходи для їх усунення.

Система контролю в економічній безпеці функціонує на рівні підприємства, і об'єктом служить його господарська діяльність. Тому, проведення такого контролю покладається на керівників, фахівців структурних підрозділів та працівників обліку, що дозволяє забезпечити ефективне функціонування елементів системи економічної безпеки підприємства.

Як зазначають науковці Лозовська О. та Чабан Ю.: «Контроль як одна з функцій управління являє собою процес визначення якості й коригування виконуваної підлеглими роботи», та здійснюється для того, щоб: «Забезпечити виконання планів, спрямованих на досягнення цілей підприємства» [24].

Для забезпечення ефективного управління підприємством, виникає необхідність систематичного проведення контролюючих заходів. Ці заходи спрямовані на перевірку виконання завдань підлеглими, оцінку прийнятих управлінських рішень, аналіз якості та кількості виробленої продукції, а також на раціональне використання ресурсів та фінансових потоків підприємства. В умовах сучасного господарювання контроль впроваджується на різних управлінських рівнях, щоб сформувати цілісну систему.

Графічно, місце контролю при управлінні підприємством визначено на рисунку 1.3.

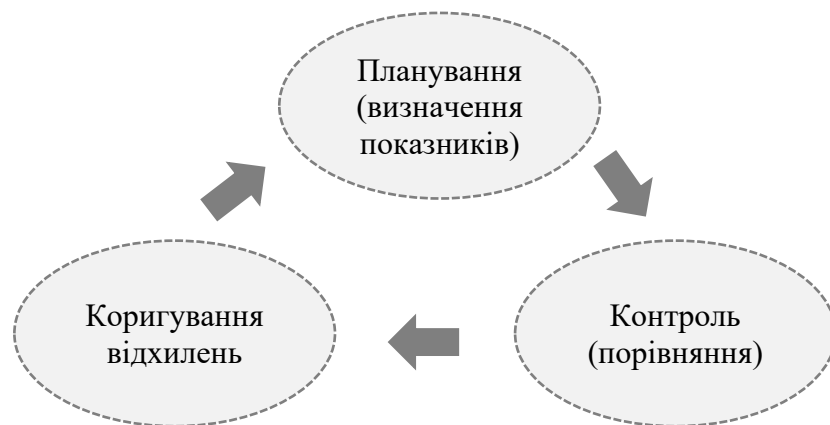

Рис.1.3. Місце контролю при управлінні підприємством

В Наукових джерелах поняття «контроль» розглядається як узгоджена система, як процес та функція в рамках управлінської діяльності підприємства.

Науковці Гуцаленко В. та Дерій В. наголошують на тому, що: «Сутність контролю полягає у здійсненні цілеспрямованого впливу на об'єкти управління, який передбачає систематичний нагляд, спостереження за їх діяльністю для виявлення відхилень від встановлених норм, правил, вимог чи завдань у процесі їх виконання» [10].

Варто відзначити, що контроль на підприємстві доцільно розглядати з різних сторін: як важливу компоненту (функція чи процес) в межах системи управління, а також як важливий елемент системи бухгалтерського обліку. Область визначення внутрішнього контролю в системі економічної безпеки схематично зображена на рисунку 1.4.

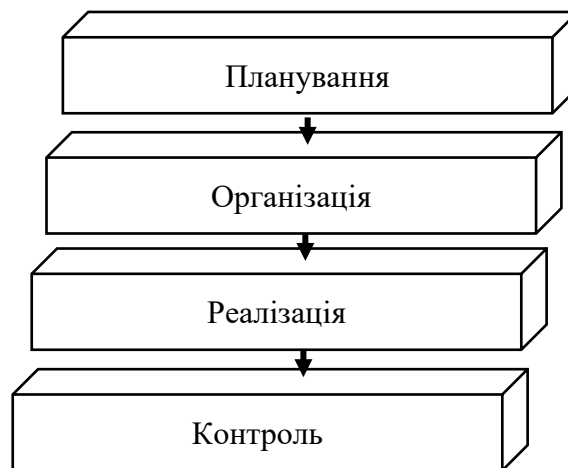

Рис.1.4. Область визначення внутрішнього контролю в системі управління підприємством

В науковій літературі часто ототожнюються поняття управлінський контроль і внутрішній контроль. Так, наприклад Петренко С., трактує термін внутрішній контроль як: «Комплекс контрольних дій, організованих власником і керівництвом підприємства», а також: «Спрямованих на досягнення мети підприємства з позиції оцінки управлінської діяльності щодо різних рівнів управління в частині ідентифікації і зниження ризику ведення бізнесу» [29].

Кузнецов А.А., наголошує, що поняття управлінський контроль слід розглядати як: «Систему обліку та використання інформації з метою оцінки

ефективності використання ресурсів компанії (фінансових, трудових, матеріальних, нематеріальних)», а також: «Компанію в цілому та спрямовує на досягнення визначеної стратегії» [22]. Дане визначення визначає комплексний та інтегрований характер управлінського контролю, який ґрунтується на взаємодії міждисциплінарних підходів для досягнення ефективності в управлінському процесі (Рисунок 1.5).

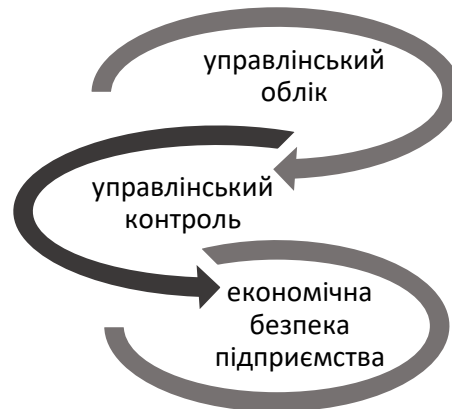

Рис. 1.5. Зв'язок між управлінським обліком, контролем та економічною безпекою підприємства

Основою для впровадження управлінського контролю є сформована система бухгалтерського обліку, що генерує облікові дані та передає її внутрішнім користувачам шляхом представлення управлінських і бухгалтерських звітів. Цей механізм взаємодії має вирішальне значення для ефективного здійснення управлінського контролю в організаційному контексті і забезпеченні ефективної системи безпеки підприємства.

В рамках системи управлінського контролю застосовуються різноманітні інструменти та методичні техніки, що спрямовані на стимулювання персоналу, оцінку ефективності бізнес-процесів, вимірювання досягнень та перерозподіл ресурсів для досягнення загальної стратегії. В цьому контексті контроль може визначатися як складова управлінського контролю та внутрішнього контролю в межах кожного підприємства. Внутрішній контроль спрямований на забезпечення достовірності фінансової звітності та її відповідності встановленим стандартам та правилам.

Управлінський контроль, в свою чергу, виступає як ефективний інструмент управління, спрямований на досягнення стратегічних цілей компанії та взаємодію з управлінським обліком та менеджментом підприємства.

Отже, термін "управлінський контроль" і «внутрішній контроль» у контексті системи забезпечення економічної безпеки підприємства визначається як інтегрований набір управлінських підходів, спрямованих на виявлення, ідентифікацію та оцінювання ризиків, а також на розроблення методів їхнього управління. Складові системи внутрішнього контролю в контексті забезпечення економічної безпеки підприємства наведено на рисунку 1.6.

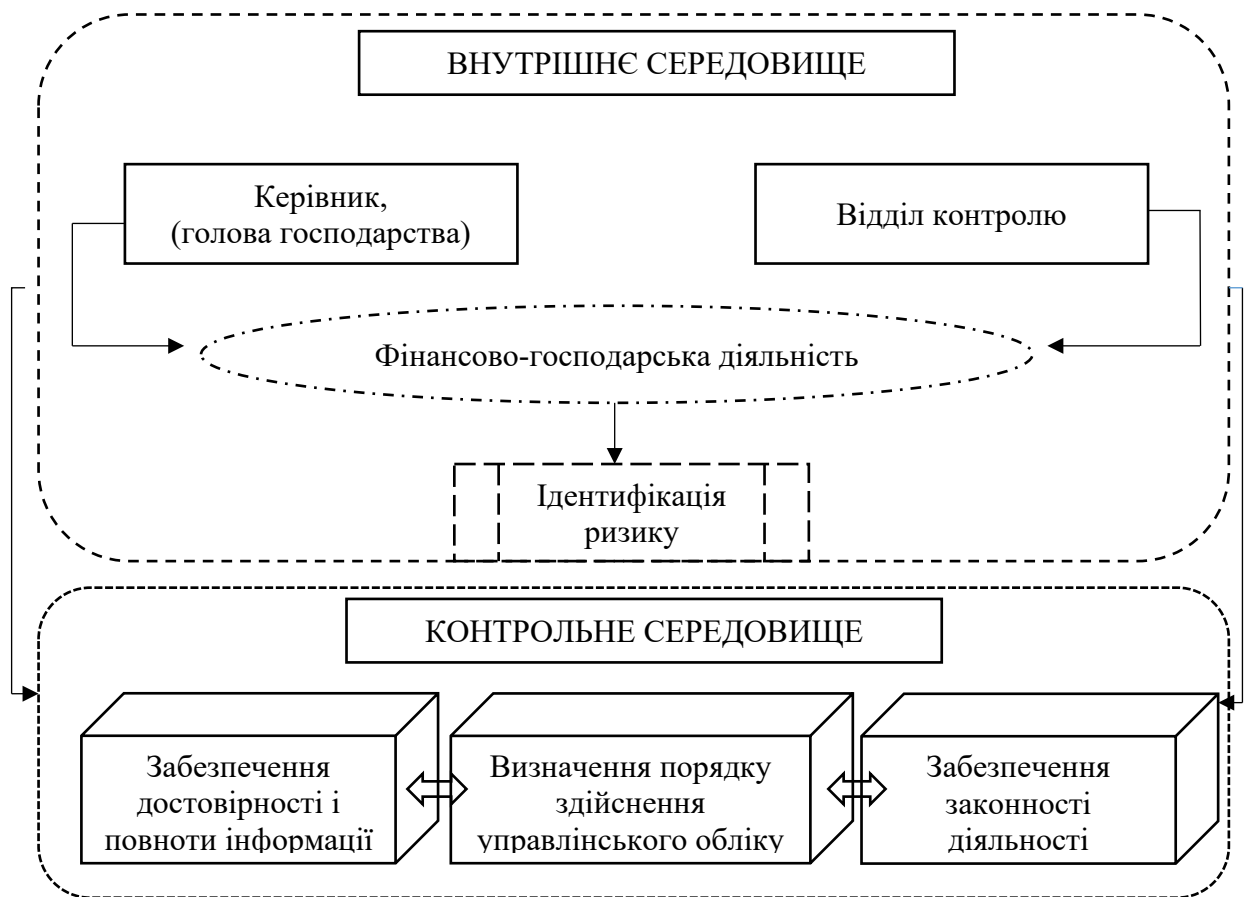

Рис. 1.6. Складові системи внутрішнього контролю в контексті забезпечення економічної безпеки підприємства

Класифікація видів контролю економічної безпеки базується на різних аспектах та характеристиках, що визначають його особливості та

функціональний вплив на господарські процеси. Виділяють декілька ключових напрямків класифікації видів контролю (Рисунок 1.7).

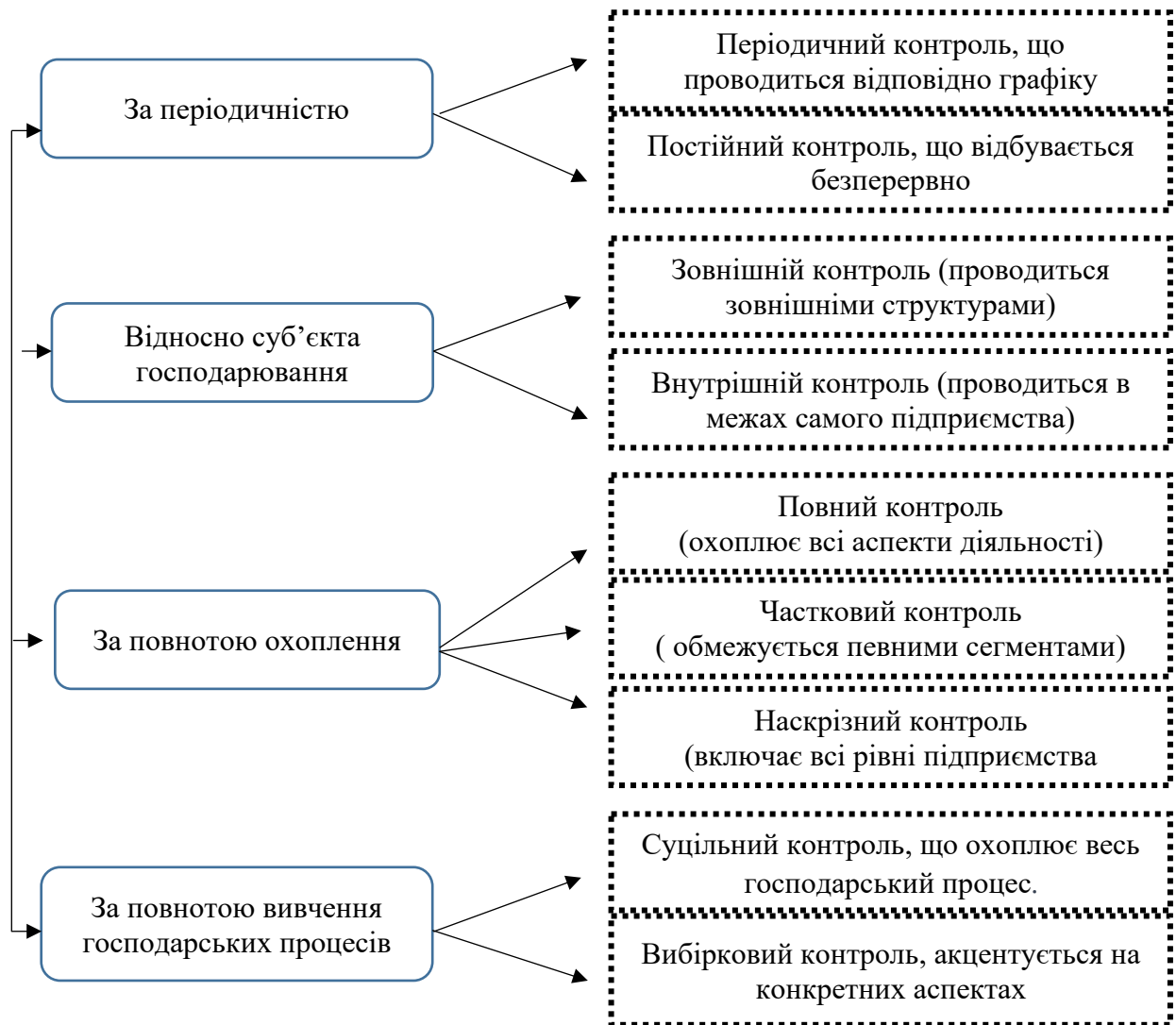

Рис. 1.7. Класифікація видів контролю економічної безпеки

Отже, актуальність оптимізації систем обліку, планування, управління та аналізу в контексті підприємницької діяльності є важливим аспектом забезпечення ефективності контрольних механізмів, які вимагають комплексного підходу та максимального використання всіх підрозділів та ресурсів підприємства. Оптимізація вказаних систем є актуальною через необхідність відповідності вимогам ефективного контролю, що передбачає адаптацію облікових та аналітичних процедур до специфікації господарської діяльності.

1.3.Методичні підходи до процесу діагностики системи економічної безпеки підприємства

У ході здійснення господарської діяльності керівники підприємства регулярно стикаються із різноманітними загрозами та обставинами, які можуть негативно впливати на ефективність процесу ухвалення стратегічних рішень. Враховуючи комплексність внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на функціонування підприємства, важливою стає вчасна та систематична діагностика його економічної безпеки. Діагностика економічної безпеки підприємства виступає важливим інструментом у запобіганні потенційним внутрішнім і зовнішнім загрозам, що можуть виникати під час здійснення діяльності.

Термін «діагностика» має грецьке походження і вказує на визначення стану об'єкта через прямі та непрямі ознаки. Науковці мають різні погляди на поняття «діагностика».

На думку І. В. Кривов'язюк, діагностика – це: «Процес дослідження стану об'єкта, встановлення відхилень від нормального перебігу процесів за допомогою існуючого методологічного інструментарію для виявлення проблем, вузьких місць, що виникатимуть в майбутньому», а також: «Їх усунення та визначення шляхів подолання у майбутньому засобом прийняття ефективних управлінських рішень» [20].

Діагностика підприємства може бути визначена як метод аналізу внутрішнього середовища підприємства, спрямований на ідентифікацію проблем, що можуть викликати відхилення від стандартів або цілей, а також включає в себе визначення потенційних сильних та слабких сторін, які впливають на розробку та реалізацію ефективного управління підприємства. Відсутність системної діагностики може призвести до втрат ефективності управління та ускладнити прийняття важливих стратегічних рішень.

Схематично відображено процес діагностування підприємства на рисунку 1.8.

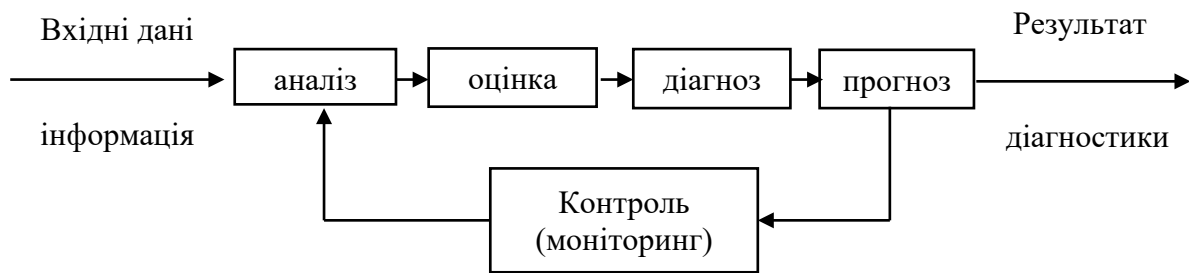

Рис. 1.8. Процес діагностування підприємства

У ході діагностування велике значення приділяється виконанню аналізу, проведенню оцінки, формулюванню діагнозу та прогнозуванню майбутнього стану об'єкта.

В економічній науці широко використовують поняття економічна діагностика підприємства.

Наприклад, В. В. Коваленко під економічною діагностикою розуміє: «Систематичний збір, відображення, аналіз та опрацювання даних спеціальними методами в різних аспектах виробничо-господарської діяльності підприємства» [19].

Виділення різних напрямків економічної діагностики визначає ті об'єкти, які потребують діагностування. Вибір методів для проведення діагностичних процедур залежить від конкретних об'єктів, що стають предметом аналізу. Схематично, напрямки економічної діагностики зображено на рисунку 1.9.

Економічна діагностика – це ґрунтовний дослідницький процес до якого висуваються ряд обов'язкових вимог:

1. Автентичність - необхідність ґрунтування на первинних джерелах та надійній інформації для забезпечення об'єктивності дослідження.

2. Об'єктивність - перед початком діагностичного процесу необхідно розробити процедуру оцінки та скласти програму дослідження об'єкта для забезпечення об'єктивності результатів.

3. Точність — визначення мети, завдань та відповідність вимогам діагностичного процесу є важливими компонентами, тісно пов'язаними з плануванням, організацією та контролем.

Рис. 1.9. Напрямки економічної діагностики підприємства

Діагностика діяльності підприємства проводиться на всіх рівнях управління, включаючи визначення корпоративних цілей, аналіз конкурентного середовища, оцінку функціональних областей підприємства та оперативне планування дій для досягнення визначених цілей.

Проведення ефективної діагностики діяльності підприємства передбачає вирішення ряду ключових завдань, наведених в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Ключові завдання діагностики підприємства

Завдання	Виконання та аспекти
Ідентифікація реального стану аналізованого об'єкта	Застосування специфічних методів та показників для розпізнавання стану
Дослідження складу і властивостей об'єкта, його порівняння з аналогами	Використання базових характеристик та порівняння зі стандартами
Виявлення змін у стані об'єкта в динаміці і просторі	Аналіз динаміки та просторових змін в зазначений період часу
Встановлення основних факторів, що викликали зміни в стані об'єкта	Причинно-наслідковий аналіз та врахування впливу ідентифікованих факторів
Прогнозування основних тенденцій	Розробка прогнозу розвитку на основі аналізу та врахування впливу факторів

Під час проведення аналізу наукових джерел, дійшли висновку, що сутність економічної діагностики доцільно визначати як аналітичну оцінку всіх видів діяльності підприємства, орієнтовану на досягнення максимально результату, що направлений на впровадження ефективних управлінських рішень з метою досягнення оптимальної економічної продуктивності та стійкості підприємства в умовах обмежених ресурсів.

Процес діагностики діяльності підприємства складається з ретроспекції (аналіз минулого), діагнозу (систематизованого опису сучасного стану) і проспекції (визначення можливого майбутнього). Розуміння сутності, видів, а також цілей і завдань економічної діагностики дозволяє зорієнтуватися в обмежених умовах доступу до інформації для прийняття ефективних управлінських рішень

Отже, процес діагностики відіграє ключову роль у забезпеченні економічної безпеки підприємства. Він не лише виявляє потенційні кризові ситуації та ризики, але і стає необхідним інструментом для прийняття конкретних заходів з підвищення стійкості та оптимізації функціонування підприємства в умовах невизначеності. Даний підхід визначає високу готовність системи управління підприємством до ефективного контролю та здатність адаптуватися до змін, забезпечуючи оптимальний рівень економічної безпеки

Висновки до 1 розділу

1. Досліджено сутність економічної безпеки, як системи економічних відносин, спрямованих на ефективне управління господарською діяльністю, зокрема шляхом мінімізації впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, що передбачає активний підхід до визначення і досягнення стратегічних цілей підприємства і спрямований на забезпечення стійкості та оптимального розвитку підприємства в умовах невизначеності і змін на ринку. Зосереджено

увагу на системному контролі, як важливому інструменті забезпечення ефективного рівня економічної безпеки господарства.

2. Здійснено аналіз понять "управлінський контроль» і «внутрішній контроль" Визначено структуру елементів системи внутрішнього контролю у контексті системи забезпечення економічної безпеки підприємства

3. Визначено ключову роль діагностики у забезпеченні економічної безпеки підприємства, як важливого інструментом для прийняття конкретних заходів з підвищення стійкості та оптимізації функціонування підприємства в умовах невизначеності. Вважаємо доцільним, сутність економічної діагностики визначати як аналітичну оцінку всіх видів діяльності господарства, орієнтовану на досягнення максимально економічного результату і направлену на впровадження ефективних управлінських рішень з метою досягнення оптимальної економічної продуктивності та стійкості підприємства в умовах обмежених ресурсів.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ І ДІАГНОСТИКА СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ФГ «ТЕТЯНА»

2.1. Економічна характеристика фермерського господарства «Тетяна»

Фермерське господарство «Тетяна» зареєстровано як юридична особа 14.10.1992 році в селі Чумаки, Кам'янського району Дніпропетровській області і здійснює свою діяльність вже понад 31 рік. Господарство є платником єдиного податку і відноситься до 4 групи. Засновником і діючим керівником господарства є Ященко Володимир Михайлович. Господарство створено як юридична особа і в своїй діяльності підпорядковується вимогам чинного законодавства, проводить податковий і бухгалтерський облік та подає спрощену фінансову звітність.

ФГ «Тетяна» свою діяльність впроваджує безпосередньо в галузі рослинництва. Відповідно КВЕД зареєстровано наступні види (Рис.2.1):

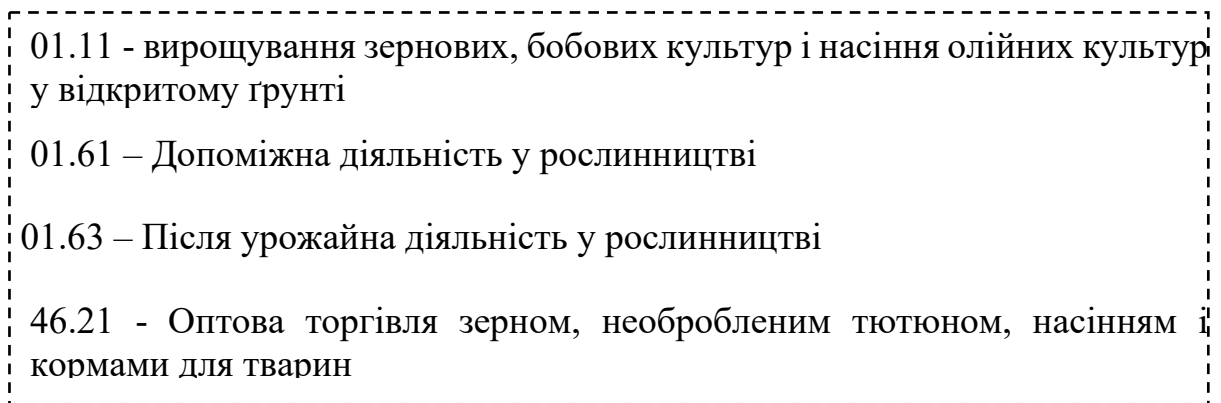
-
- 01.11 - вирощування зернових, бобових культур і насіння олійних культур у відкритому ґрунті
  - 01.61 – Допоміжна діяльність у рослинництві
  - 01.63 – Після урожайна діяльність у рослинництві
  - 46.21 - Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин

Рис. 2.1. Види діяльності ФГ «Тетяна»

Основною метою здійснення господарської діяльності ФГ «Тетяна» є досягнення фінансового успіху, отримання прибутку та забезпечення стабільними робочими місцями членів фермерського господарства. Вирощена продукція реалізується як оптовим так і роздрібним способом, в залежності від попиту та цінової політики на ринку.

В умовах сучасного ринкового середовища, важливо достовірно аналізувати і оцінювати основні показники майнового стану господарства. Дослідження тенденцій у зміні цих показників є необхідним, оскільки вони визначають забезпеченість господарства власними оборотними активами, встановлюють співвідношення між оборотними і необоротними активами у структурі господарства. Оцінка майнового стану ФГ «Тетяна» базується на основі даних обліку, що представлені у спрощеній формі бухгалтерської звітності. Дані аналізу являються ключовим інструментом для ефективного управління фінансовими ресурсами та планування стратегій розвитку фермерського господарства. Стан майна фермерського господарства «Тетяна» проаналізовано за останні п'ять років і наведено на рисунку 2.2.

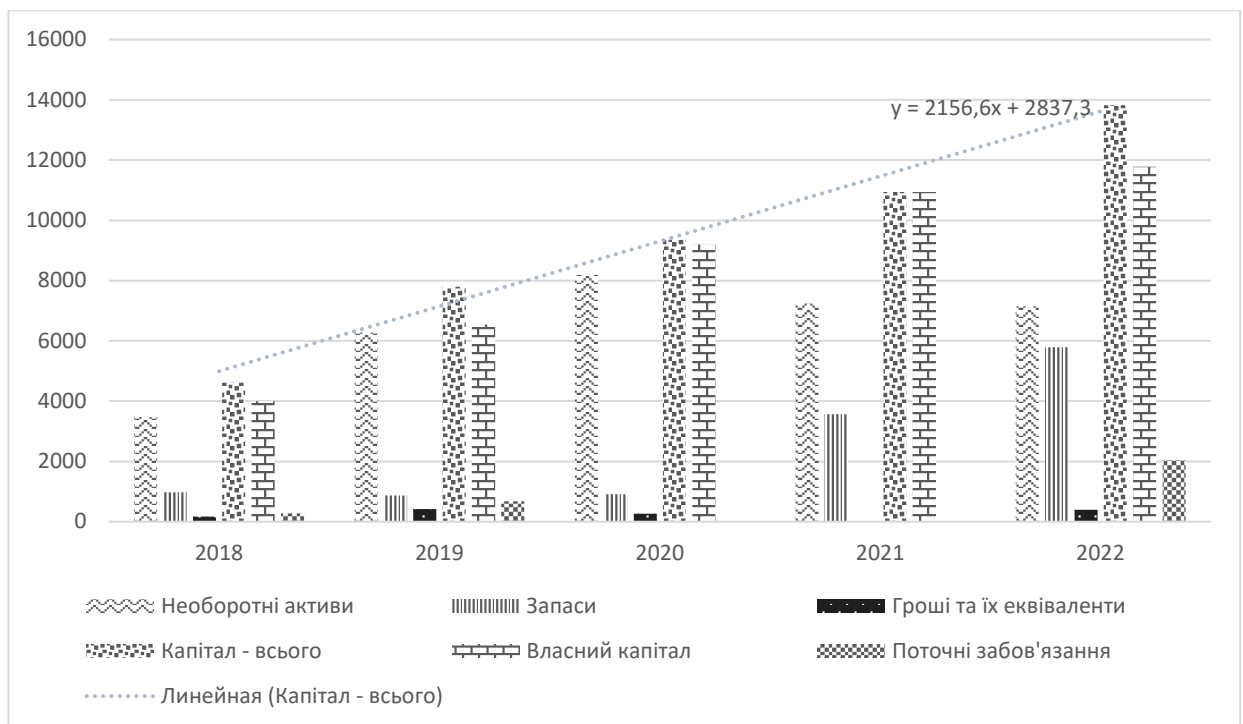

Рис.2.2. Стан майна фермерського господарства «Тетяна» за 2018-2022рр.

Проаналізувавши діяльність підприємства з 2018 по 2022 роки спостерігаємо стрімкий ріст необоротних активів з 3470,3 тис.грн у 2018 році до 7144,8 тис.грн у 2022 році. Зміни даного показника здійснюється за рахунок

збільшення основних засобів в 2,5 рази. Значна частина прибутку господарства спрямовувалася на придбання основних засобів, а саме на технічне забезпечення підприємства і складського господарства, що в подальшому зменшує собівартість продукції, а також дає можливість надання послуг стороннім організаціям.

Аналізуючи статтю запаси протягом перших трьох років не відслідковуємо значних змін. Але в 2021 році показники стрімко зростають у 3,5 рази, тобто з 913,5 тис.грн. у 2020 році до 5784,0 у 2022 році. Дані зміни виникли по різних причинах. По перше, це пов'язано із збільшенням основних засобів та з ефективним плануванням діяльності наступного року. При збільшенні основних засобів на виробництві виникає потреба до збільшення запасів (запасних частин, паливо-мастильних матеріалів, добрив). Також, зміни вартості запасів відбулися у зв'язку із збільшенням закупівельної вартості сировини, збільшенням логістичних витрат на придбання матеріалів, інфляційні процеси, тощо.

У статті поточні зобов'язання також маємо значні зміни показника порівняно з попередніми роками, де рівень зобов'язань був 270,1 тис. грн, а у 2022 році збільшився до 5784,0 тис. грн. На ріст обсягу поточних зобов'язань вплинуло збільшення обсягу запасів господарства, таких як запасні частини, паливні матеріали, а також поширення несприятливих умов на ринку, таких як зростання цін на матеріали, зміни валютних курсів, порушенням логістичних ланцюгів та збільшення термінів доставки матеріалів, що викликало необхідність накопичення додаткових резервних ресурсів.

В структурі майна фермерського господарства спостерігаємо тенденцію до збільшення показника власного капіталу з 3993,2 тис .грн. у 2018 році до 11785,3 тис. грн у 2022 році. Це свідчить про ефективну управлінську діяльність та ефективне використання ресурсів господарства.

Підприємство веде накопичення необхідних товарних ресурсів, у зв'язку з високою девальвацією і нестабільними поставками і цінами на запаси. При наявності значних обсягів ресурсів на підприємстві відкриваються можливості

для більш глибокого та якісного планування виробництва, що дозволяє уникнути або значно зменшити неочікувані витрати. Це надає простір для оптимізації виробничих процесів та ефективного використання ресурсів, що в свою чергу сприяє підвищенню управлінської ефективності підприємства.

Важливе значення у структурі необоротних активів господарства мають основні засоби. Оцінку та контроль основних засобів здійснюють на підставі показників балансу. Це дозволяє визначити наявність та зміни складу основних фондів підприємства. Варто зазначити, що основні фонди є основою матеріально-технічної основи фермерського господарства. До них належать транспортні засоби, обладнання, сільгосптехніка, господарські ділянки, склади, адміністративні будівлі та інші об'єкти. Для досягнення оптимального рівня використання основних засобів і забезпечення максимальної продуктивності та рентабельності використовуються коефіцієнти зносу та показники придатності основних засобів. Розраховуючи коефіцієнт зносу для визначення оптимальної ефективності використання основних фондів, господарство може раціонально управляти основними засобами для досягнення стратегічних цілей та оптимізації виробничих процесів. Ефективність від використання основних засобів ФГ «Тетяна» наведено на рисунку 2.3.

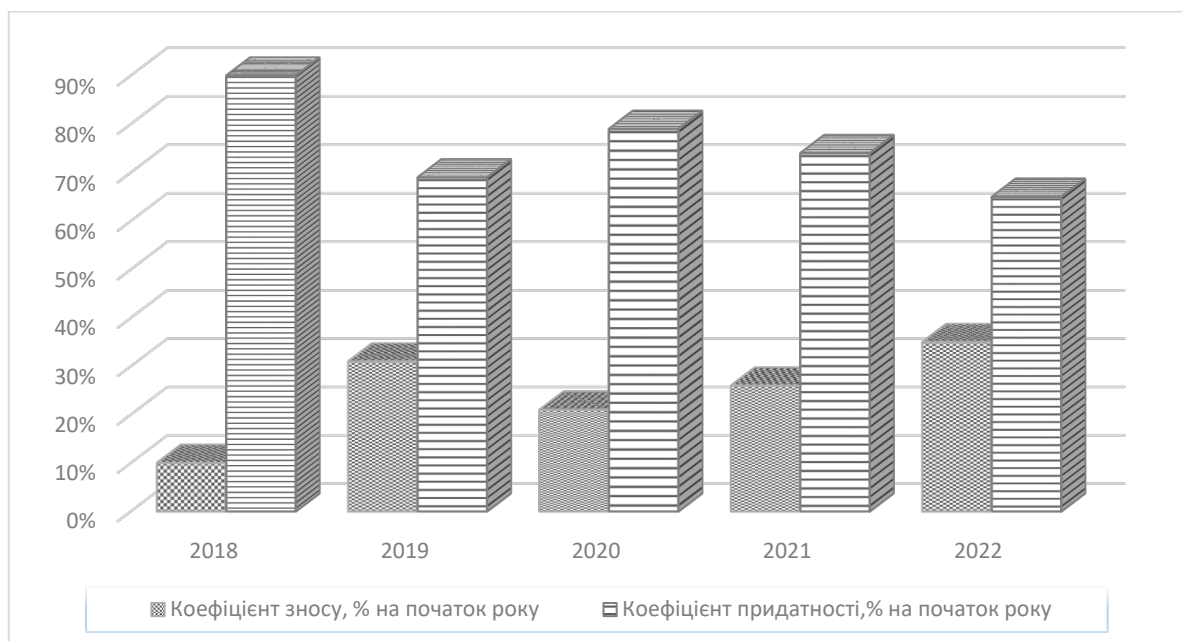

Рис.2.3. Оцінка ефективності використання основних засобів ФГ «Тетяна» за 2018-2022рр.

Аналіз рівня зносу показує тенденцію до збільшення фізичного зносу основних засобів компанії, що вказує на необхідність ретельного управління цими активами для підтримки їх функціональності та ефективності. Збереження стабільної частки залишкової вартості основних засобів ФГ «Тетяна», без істотних змін демонструє здатність господарства ефективно управляти цінною частиною основного майна. З метою отримання більш повної технічної інформації про стан основних фондів рекомендується проводити одночасний аналіз зміни коефіцієнтів працездатності та коефіцієнтів зносу. Це дає змогу отримати повне уявлення про стан ваших активів і визначити необхідні дії для підтримки їх оптимальної ефективності та функціональності.

Аналіз фінансових результатів господарства є важливим етапом оцінки ефективної його діяльності. Для аналізу використовуємо дані спрощеного «Звіту про фінансові результати» ФГ «Тетяна», а саме показники чистого доходу від реалізації продукції, собівартості реалізованої продукції та показник чистого прибутку. В ході дослідження спостерігаємо нестабільну тенденцію і коливання показника чистого доходу. Максимального значення він досягав у 2019 році і становив 6241,8 тис.грн. (рис.2.4).

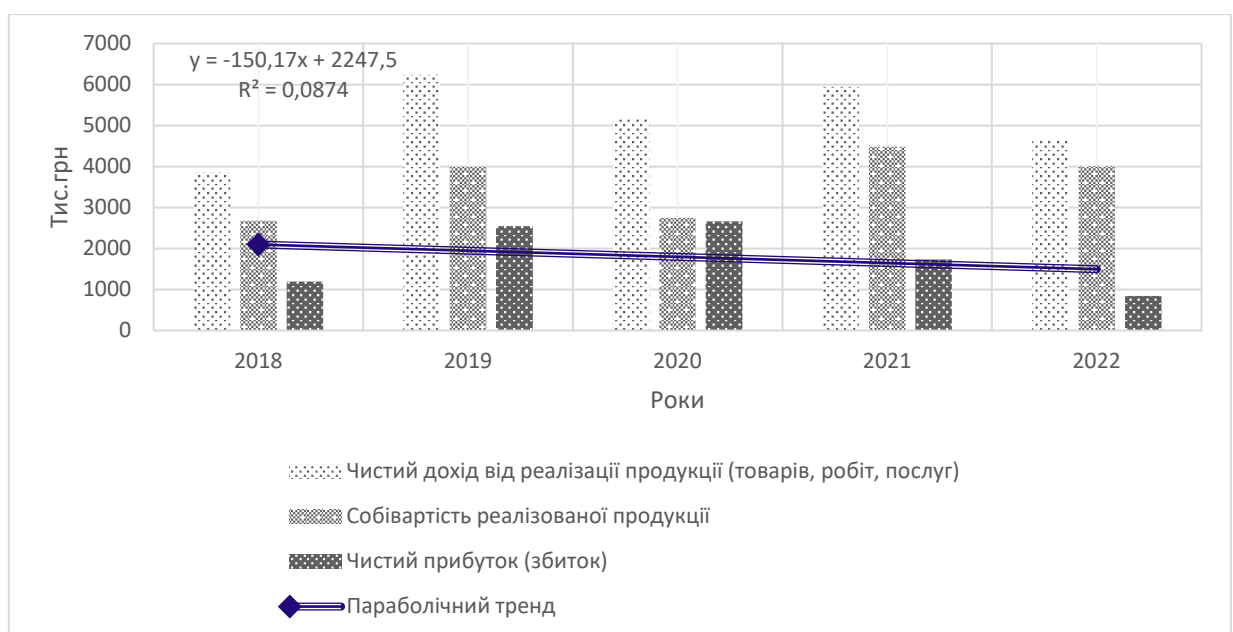

Рис. 2.4. Аналіз змін фінансових результатів ФГ «Тетяна» за 2018-2022рр.

Збільшення собівартості виробленої продукції з 2675 тис.грн. у 2018 році до 4007,1 у 2022 році пов'язано із збільшенням вартості сировини і матеріалів, логістичних витрат на їх придбання, а також вартості на енергоресурси та заробітну плату працівникам.

Дослідження показників валового і чистого прибутку наведено на рисунку 2.5.

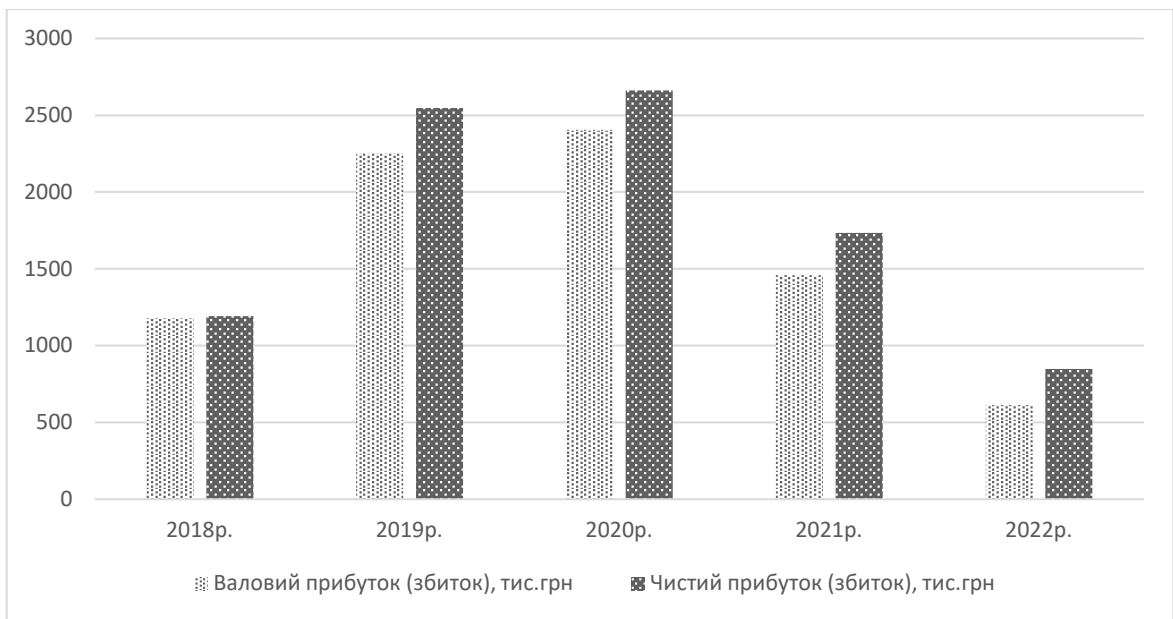

Рис. 2.5. Аналіз змін валового і чистого прибутку
ФГ «Тетяна» за 2018-2022рр.

Аналізуючи показники валового прибутку спостерігаємо значне зниження показника у 2022 році порівняно з 2018 роком. Дані зміни є результатом збільшення вартості сировини і матеріалів, зростання обсягів витрат на виробництво, конкурентного тиску на ціни. Поряд з цим, спостерігаємо зменшення чистого прибутку господарства, з 1192,8 тис.грн. у 2018 році до 848 тис.грн у 2022 році. Це свідчить не лише про те, що зросли обсяги витрат на виробництво, але і собівартість збільшилася, що пов'язано зі зростанням витрат та зниженням ефективності управління господарства.

Важливим інструментом кількісної оцінки фінансового стану господарства, який дозволяє визначити його рівень фінансової стабільності є

коефіцієнт автономії. Даний коефіцієнт виступає важливим індикатором фінансової незалежності та стійкості господарства і відображає рівень самостійності господарства по відношенню до зовнішніх фінансових ресурсів. Чим вищий цей коефіцієнт, тим більша частина фінансових зобов'язань покривається власним капіталом до оптимального управління своїми ресурсами. Тенденція змін коефіцієнта автономії та коефіцієнта залучення позикових коштів ФГ «Тетяна» наведено на рисунку 2.6.

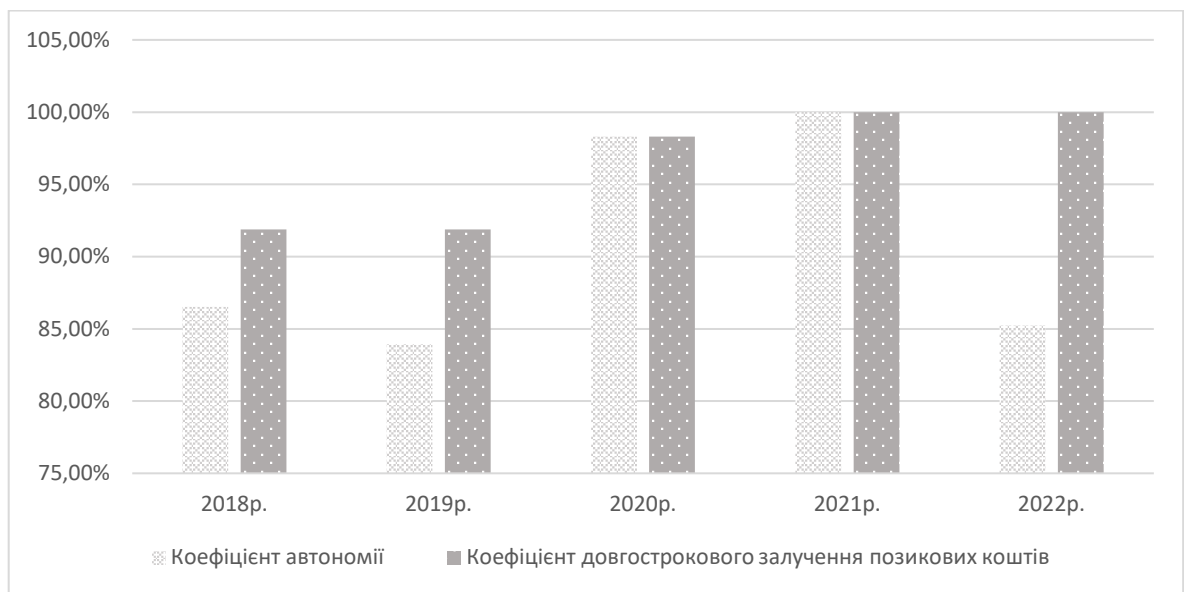

Рис.2.6. Тенденція змін коефіцієнта автономії та коефіцієнта залучення позикових коштів ФГ «Тетяна» за 2018-2022рр.

Протягом досліджуваного періоду спостерігаємо не значне зменшення фінансової незалежності господарства, виражене зниженням коефіцієнта автономії з 0,86 у 2018 році до 0,85 у 2022 році і демонструє спроможність господарства забезпечити свою діяльність власним капіталом.

Наступним етапом проведемо аналіз показників ділової активності ФГ «Тетяна» (рис.2.7).

Для аналізу використовували такі ключові показники як фондівдача необоротних активів, що дозволяє визначити ефективність використання довгострокових активів у виробничому процесі. Коефіцієнт обертання

капіталу, що вказує на швидкість обертання інвестованого капіталу в активах підприємства; тривалість одного обороту оборотних виробничих фондів та тривалість одного обороту оборотних активів.

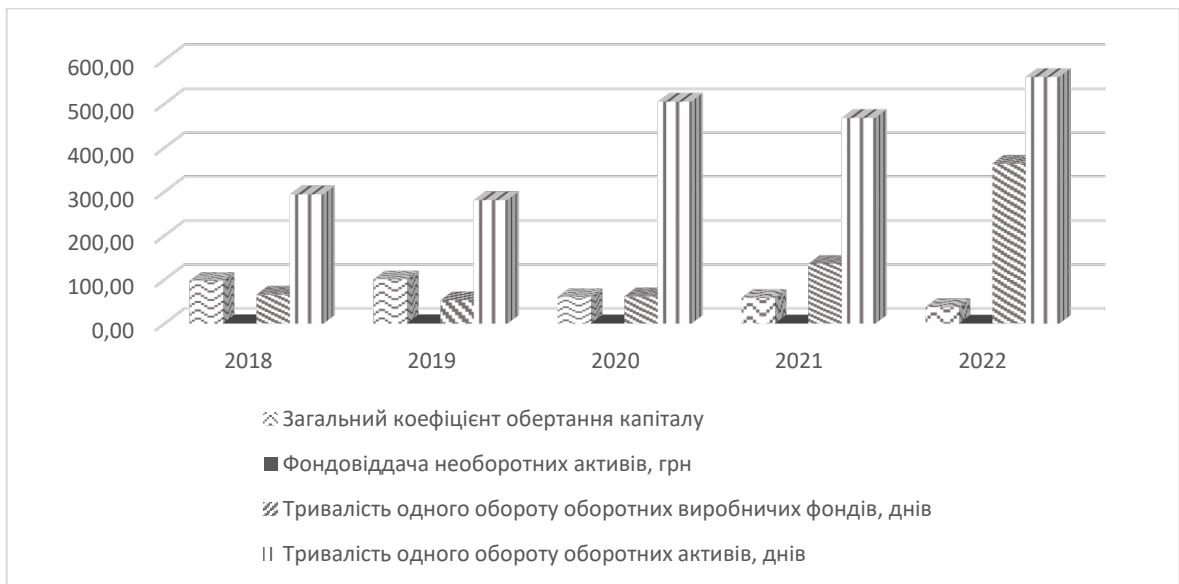

Рис.2.7. Аналіз показників ділової активності ФГ «Тетяна» за 2018-2022рр.

Важливо зауважити, що аналіз показників ділової активності надають глибше розуміння ефективності використання активів та капіталу, а також враховують часові характеристики оборотності. Проведена аналітика є важливою для формування ефективних управлінських рішень, спрямованих на оптимізацію бізнес-процесів та забезпечення ефективного функціонування фермерського господарства.

2.2. Особливості організації роботи служби економічної безпеки фермерського господарства та оцінка стану її окремих складових

В сучасних умовах фермерські господарства опинилися під впливом різних факторів, які негативно впливають на стабільну і ефективну діяльність господарства. Для ефективного забезпечення економічної безпеки підприємства вирішальним аспектом є оперативна реакція на зміни фінансового середовища, інфраструктури аграрних ринків, нерівномірністю

цін, зміни в законодавстві, а також залежністю від природних умов, стратегій просування та механізмів збуту продукції на ринку, що створюють ризики у сфері економічної безпеки фермерських господарств.

Управління ФГ «Тетяна» здійснює його голова, який виступає представником господарства перед органами державної влади, підприємствами, організаціями та окремими громадянами. Голова діє від імені господарства, укладає угоди та вчиняє інші юридично значущі дії відповідно до вимог чинного законодавства. В даний час в ФГ «Тетяна» відсутній самостійний підрозділ, спрямований на забезпечення економічної безпеки. Для фермерського господарства не є фінансово доцільним наймати окремого працівника для захисту своїх фінансових інтересів. Для забезпечення більш ефективного контролю над фінансово-економічними аспектами діяльності фермерського господарства, пропонується створення нового (віддаленого) підрозділу, що буде підпорядковуватися безпосередньо голові фермерського господарства і з яким господарство буде працювати на договірних засадах. Підрозділ буде спрямовано на збереження фінансово-економічних інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз господарства і відповідати за систематичний контроль і аналіз фінансових ризиків. Основні принципи організаційної структура наведені на рисунку 2.8.

Рис. 2.8. Принципи організаційної структури служби ЕБ ФГ «Тетяна»

Головний бухгалтер відповідає за ведення повного обліку та здійснює контроль за коштами, товарно-матеріальними цінностями та основними засобами, а також забезпечує своєчасне відображення операцій, пов'язаних з їх рухом, у бухгалтерському обліку. Головний агроном відповідає за забезпечення виконання агротехнічних операцій, їх своєчасність та технологічну доцільність. Головний інженер забезпечує якісне технічне обслуговування операцій господарства та несе відповідальність за технічний стан машинно-тракторного парку, забезпечує його запчастинами, нафтопродуктами та іншими необхідними матеріалами. Відділ охорони являє собою зовнішню охоронну структуру, на підставі укладених договорів, відповідає за забезпечення безпеки фермерського господарства, а саме: за безпеку складських приміщень, офісів, здійснює контроль над транспортом, доставкою ТМЦ клієнтам. Також, забезпечується безпека керівництва і персоналу господарства. Підрозділ інформаційно-аналітичного забезпечення реалізує комплекс завдань, включаючи: систематичний збір і обробку інформації; оцінку рівня економічної безпеки господарства; здійснення прогнозу стану внутрішніх і зовнішніх елементів підрозділу і їх вплив на рівень його економічної безпеки. Структура пропонованого відділу служби економічної безпеки ФГ «Тетяна» наведена на рисунку 2.9.

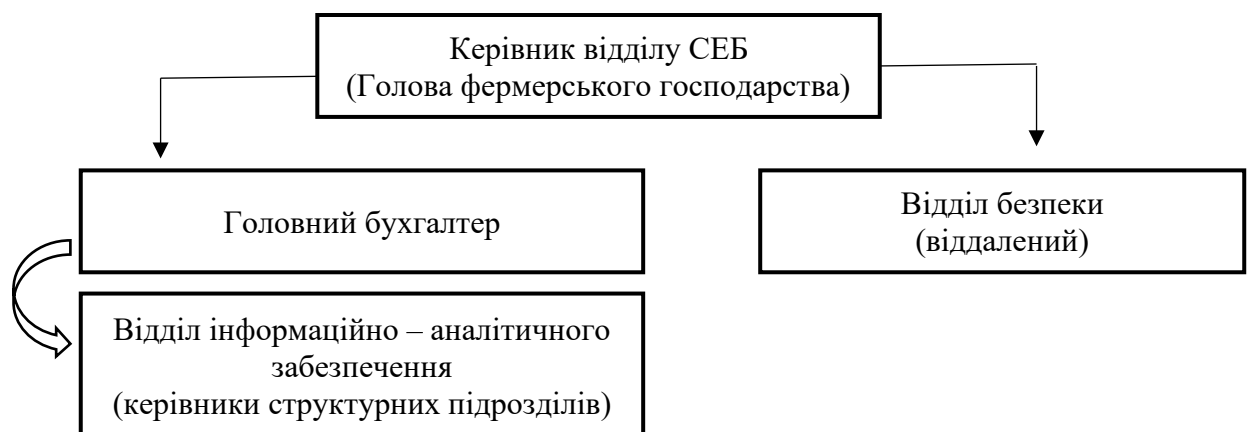

Рис.2.9. Структура відділу служби економічної безпеки ФГ «Тетяна»

Такий розподіл обов'язків та відповідальності допомагає забезпечити ефективну управлінську структуру та оптимізувати виробничі процеси в господарстві.

Кожен працівник господарства має свої функціональні обов'язки, які прописані в наказі про облікову політику і працюють на спільну мету: збільшити прибуток господарства і забезпечити робочими місцями членів фермерського господарства.

Передумовою для подальших наукових досліджень є проведення оцінки рівня складових елементів фінансово-економічної безпеки ФГ «Тетяна». Методологічну основу цього оцінювання формують принципи та вимоги, визначені у «Методичних рекомендацій щодо діагностики рівня безпеки». Аналіз кожного елементу економічної безпеки проводиться послідовно, застосовуючи різноманітні методи, включаючи опитування працівників підприємства для здійснення більш глибокого та деталізованого вивчення стану фінансово-економічної безпеки підприємства.

Після виконання математичних розрахунків надано наступні висновки:

1. Проаналізували фінансові компоненти економічної безпеки підприємства застосовуючи наступні математичні формули:

$$E_c = BK - A1 \quad (2.1)$$

$$E_c = E_c - Z \quad (2.2)$$

де, BK – власний капітал, A1 – необоротні активи

Z - величина запасів .

$$E_c = 11785 - 7144,8 = 4640,5$$

$$\pm E_c = 4640,5 - 5784,0 = - 1143,5$$

Отриманий показник свідчить про недостатність власних фінансових ресурсів підприємства для забезпечення фінансування витрат на формування необхідних запасів.

$\pm E_T$ – забезпечення власними оборотними коштами, а також середньостроковими і довгостроковими позиками (K):

$$\pm E_T = (E_c + K) - Z \quad (2.3)$$

де, K – довгострокові зобов'язання.

$$\pm E_T = (4640,5 + 0) - 5784,0 = -1143,5$$

Отриманий показник демонструє недостатню кількість власних коштів, середньострокових і короткострокових позик.

1. $\pm E_H$ – забезпечення власними оборотними коштами, а також довго-, середньо- і короткострокових кредитів і позик (K_T):

$$\pm E_H = (E_c + K_T + K) - Z \quad (2.4)$$

де, K_T - короткострокові кредити банків

$$\pm E_H = (4640,5 + 0 + 2040,6) - 5784,0 = 897,1$$

Показник свідчить про достатній рівень власних фінансових ресурсів для покриття витрат на придбання і формування запасів.

Після отримання результату фінансової складової, варто відзначити, що господарство залучає для забезпечення своєї фінансової діяльності короткострокові кредитні ресурси. З аналізу отриманих показників, робимо висновок про недостатній рівень фінансової безпеки на підприємстві : $\pm E_c (-1143,5) < 0$, $\pm E_T (-1143,5) < 0$, $\pm E_H (897,1) \geq 0$.

Відповідно до застосовуваної методики розрахунку, умовно призначаємо йому абсолютне значення 2, що свідчить про кризовий стан фінансової безпеки і недостатньою кількістю оборотних активів для забезпечення витрат і формування запасів підприємства.

2. Аналізуємо рівень інформаційної складової економічної безпеки. Розраховали наступні показники:

- коефіцієнт повноти інформації (K_P):

$$K_P = K_z / K_{Tp} = 0,78 \quad (2.5)$$

- коефіцієнт точності інформації (K_T):

$$K_T = K_p / K_z = 0,82 \quad (2.6)$$

- коефіцієнт суперечності інформації (K_c):

$$K_T = K_{nc} / K_{ncp} = 0,72 \quad (2.7)$$

Рівень інформаційної безпеки визначається як добуток коефіцієнтів:

$$K_{ib} = K_p \times K_c \times K_t = 0,460 \quad (2.8)$$

Межі показників інформаційної безпеки становлять:

Високий - $K_{ib} \geq 0,7$; Середній - $0,3 \leq K_i < 0,7$; Низький - $K_i < 0,3$.

Враховуючи, що розрахований коефіцієнт інформаційної безпеки становить 0,460 за методологією розрахунку загального показника (K_{ib}), ми присвоюємо йому абсолютне значення 2 (середній рівень).

3. Розраховуємо рівень інтелектуальної складової економічної безпеки ФГ «Тетяна». Використовуємо наступні показники:

-коефіцієнт кваліфікації працівників підприємства (K_{kv}):

$$k_{kv} = \frac{\sum_{i=1}^n Y}{O}, \quad (2.9)$$

де, $\sum_{i=1}^n Y$ - сукупна величина кваліфікаційно-освітнього рівня працівників, тобто кількість працівників, що мають вищу та середню освіту;

O - загальна чисельність працівників товариства;

k_{io} - коефіцієнт інтелектуальноозброєність (K_{io}):

$$k_{io} = B_{in}/O, \quad (2.10)$$

де, B_{in} – вартість інтелектуальної власності фермерського господарства;

Розраховуємо норму доходності співробітників підприємства від використання інтелектуальної власності (K_d), тис. грн:

$$k_d = D_{in}/O, \quad (2.11)$$

де, D_{in} – це отриманий дохід, одержаний підприємством від використання інтелектуального потенціалу.

Значення кожного коефіцієнта можна визначили шляхом експертної оцінки управлінського персоналу фермерського господарства і використали наступні коефіцієнти: K_{kv} - 0,5, K_{io} - 0,25, K_d - 0,25

Провели розрахунки коефіцієнтів господарства і визначили: кваліфікація працівників (k_{kv}) - 0,6, коефіцієнт інтелектуальної озброєності працівників (k_{io}) – 18,3, коефіцієнт норми доходності (k_d) – 64,2. Враховуючи порогові значення показників, що є індикаторами рівня інтелектуальної безпеки підприємства, призначили йому абсолютне значення 3, що вказує на

задовільний рівень інтелектуальної безпеки.

4. Визначаємо оцінку рівня кадрової складової економічної безпеки підприємства:

1. коефіцієнту плинності кадрів (k_n):

$$k_n = (\Sigma^{\wedge} \text{Ч}_y) / O = 1/7 = 0,14, \quad (2.12)$$

де, Ч_y – кількість звільнених або скорочених працівників за розрахунковий період;

O - загальна кількість працівників підприємства за розрахунковий період;

2. Коефіцієнту фізичного старіння працівників підприємства (K_v):

$$k_v = O_v / O = 2/7 = 0,28, \quad (2.13)$$

де, O_v – кількість працівників, фізично старих за віком і кваліфікацією;

3. Фондоозброєність працівників (Φ_o) – складає 766,4 тис.грн.;

4. Фондоозброєність показників підприємства невиробничими фондами ($\Phi_{но}$) - 254,3 тис.грн.

Порогові значення показників кадрової безпеки, також групуються за чотирма рівнями. Коефіцієнту плинності кадрів становить 0,14, що свідчить про незадовільний рівень безпеки, проте всі інші визначені показники відповідають абсолютному рівню кадрової безпеки господарства. Присвоюємо йому значення 3, що вказує на задовільний рівень безпеки.

5. Оцінку рівня технологічної складової економічної безпеки провели із застосуванням формули середньозваженості. Використовували такі вагові коефіцієнти для фермерського господарства ($K_{п.прод} - 0,25$; $K_{п.т} - 0,5$; $K_{пат.прод} - 0,25$). За розрахованим коефіцієнтом рівня техніко-технологічної безпеки фермерського господарства - присвоїли значення 3 (задовільний рівень).

6. При розрахунку показників рівня політико - правової складової господарства визначили наступні показники фермерського господарства - $K_{с.ар} - 0,25$; $K_{в.ю} - 0,4$; $K_{ш} - 0,9$; $K_{в.юр} - 0,3$., і отримали коефіцієнт 1, тобто – абсолютний рівень безпеки.

7. Оцінили рівень екологічної складової економічної безпеки господарства. Порівняли його із загальним коефіцієнтом для фермерського господарства і застосували коефіцієнти: $K_{б.п} - 0,5$, $K_z - 0,25$, $K_{зах} - 0,25$.

За середнім рівнем деструктивного впливу рівень екологічної безпеки дорівнює 1, що свідчить про незадовільний стан складової.

8. Оцінку рівня силової складової економічної безпеки фермерського господарства визначали використовуючи порогові індикатори із застосуванням формули середньоізваженості. Для фермерського господарства використовували коефіцієнти: $K_{в.ох.} - 0,5$, $K_{сб} - 0,5$. І отримали результати: $K_{в.ох.} - 0,05$. Тому, на основі дослідження, присвоюємо силовій складовій абсолютне значення 1 (низький рівень безпеки).

9. Розраховані і визначені результати рівня економічної безпеки ФГ «Тетяна» відображуємо в таблиці 2.1.

Порівнявши максимальний і фактичний рівень показників розраховуємо відносну оцінку кожної складової безпеки.

Таблиця 2.1

Оцінка економічної безпеки за складовими ФГ «Тетяна»

Назва складової ЕБ	Максимальний рівень	Фактичний рівень	Відносна оцінка
Фінансова	5	2	0,4
Інформаційна	3	2	0,6
Інтелектуальна	4	3	0,8
Кадрова	4	3	0,7
Технологічна	4	4	1,0
Правова	3	1	0,3
Екологічна	2	1	0,5
Силова	3	1	0,3

Результати оцінки кожної складової економічної безпеки зобразимо у вигляді графічного зображення на рисунку 2.10.

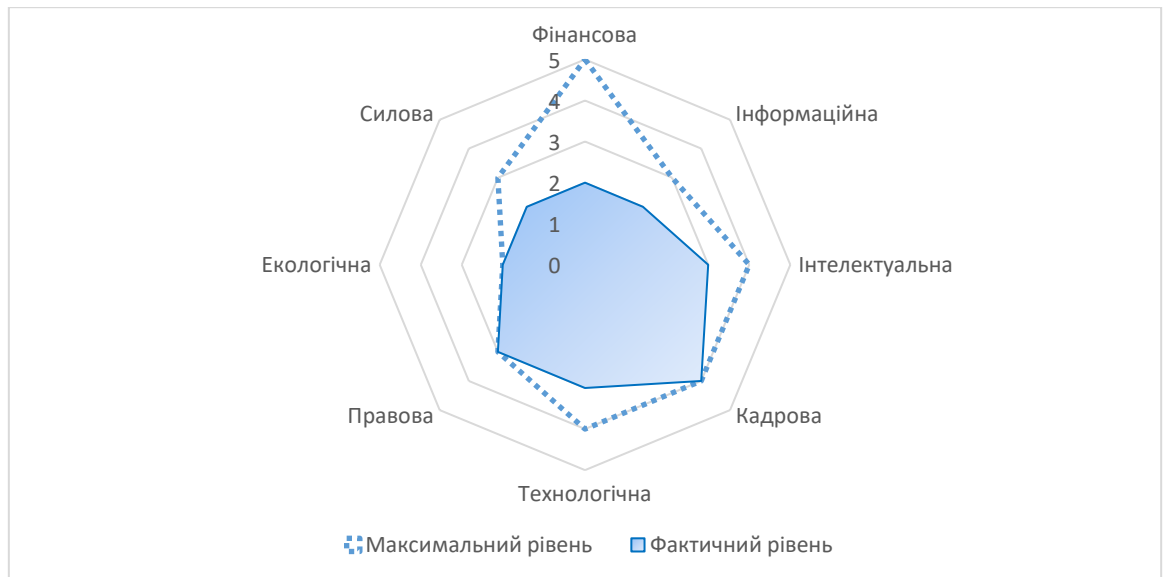

Рис. 2.10. Загальна схема областей економічної безпеки
ФГ «Тетяна»

Під час обчислення і узагальнення показників враховуємо те, що чим ближче значення показника до одиниці, тим вищий рівень його економічної безпеки. Після проведення обчислення інтегральної оцінки ФГ «Тетяна» спостерігаємо, що рівень технологічної, кадрової, інтелектуальної, інформаційної та екологічної безпеки знаходиться на задовільному рівні безпеки, однак, такі складові як фінансова, силова і правова, свідчать про потребу в їх поліпшенні. Таким чином, рекомендується приділити особливу увагу питанням підвищення рівня економічної безпеки для забезпечення стабільності і прийняття обґрунтованих рішень в процесі ведення діяльності фермерського господарства.

2.3. Обліково-контрольне забезпечення та діагностика в системі економічної безпеки ФГ «Тетяна»

Прийняття ефективних управлінських рішень визначається в наслідок ретельного аналізу якісної інформації, що формується у ході систематичних

процесів обліку, діагностики та контролю діяльності підприємств.. Сутність цих процесів, як ключових функцій управління, полягає в наданні керівництву якісної інформації щодо результатів минулих, поточних та прогнозованих операцій та подій, які відбуваються діяльності господарства.

Обліково-аналітичне забезпечення контролю та діагностики господарюючого суб'єкта представляє собою систему методів, спрямованих на формування інформації для потреб управління. Ця інформація відображає особливості господарства, враховуючи його галузеву специфіку, а також розмір та види діяльності.

Основні завданнями обліково-аналітичної системи господарства:

— Аналіз і діагностика діяльності підприємства. Забезпечення системного аналізу та діагностики економічної діяльності підприємства з використанням визначеної специфікації, що дозволяє отримати об'єктивні дані для прийняття управлінських рішень;

— Облік господарських операцій на базі бухгалтерського обліку. Реалізація бухгалтерського обліку, спрямованого на фіксацію господарських операцій за визначеними цільовими напрямками, що дозволяє створити систему звітності та внутрішнього контролю.;

— Контроль за використанням ресурсів. Здійснення ефективного контролю за використанням матеріальних та нематеріальних ресурсів, включаючи точне відображення всіх господарських операцій на етапах планування та обліку, а також перевірку достовірності аналітичних даних.;

— Планування діяльності підприємства. Розробка планів діяльності підприємства, включаючи господарські операції, види діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової, податкової), а також визначення центрів відповідальності на різних рівнях підприємства.

Деякі дослідники ототожнюють поняття обліково-аналітичне забезпечення з обліково-контрольним. Ми приділяємо увагу важливій різниці між цими поняттями і погоджуємося з поглядом Засадного Б.А. , що трактує обліково-контрольне забезпечення як: «Сукупність процесів фіксації та

методів оброблення фактів господарської діяльності, створення масиву даних про господарську діяльність підприємства», а також: «Використання методів узагальнення даних обліку у внутрішній та зовнішній звітності, які підлягають перевірці на достовірність за допомогою методів контролю [14].

Обліково-контрольна система складається із взаємодіючих елементів, які взаємозалежні між собою та утворюють єдину інтегровану структуру. Цю систему можна розглядати як об'єднання облікового процесу, аналізу (діагностики) та контролю (Рис.2.11).

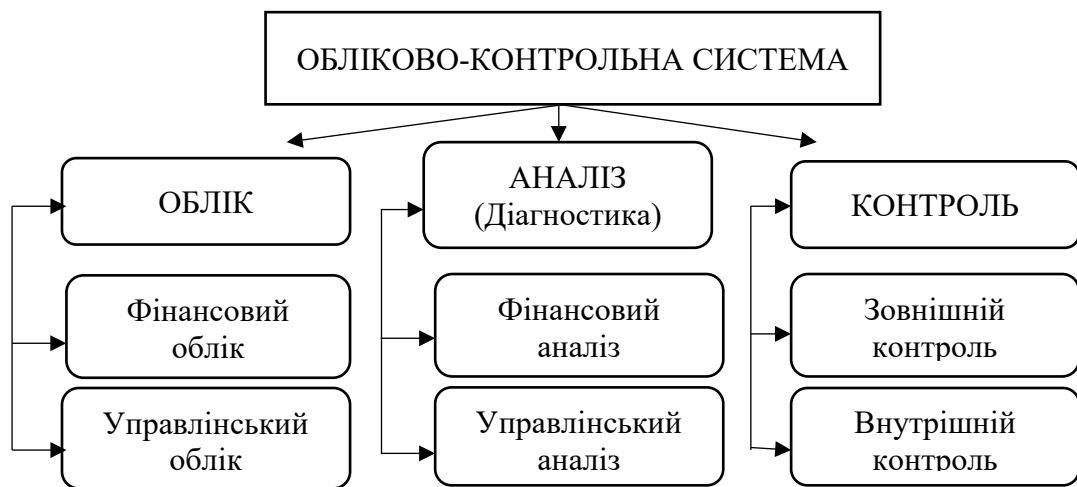

Рис.2.11. Елементи обліково контрольної системи ФГ «Тетяна»

Основними складовими елементами обліково-контрольної системи є бухгалтерський облік, що представляє собою важливі джерел економічної інформації, а також аналіз (діагностика) та контроль за господарською діяльністю підприємства.

Голова господарства та головний бухгалтер відповідають за контроль над господарством. Голова здійснює контроль за виконанням договірних зобов'язань перед працівниками та контрагентами підприємства. Головний бухгалтер безпосередньо відповідає за контроль за повнотою, своєчасністю та законністю ведення обліку, а також формування та подання фінансової, податкової і статистичної звітності.

Облік господарської діяльності бухгалтер веде використовуючи програму 1С:Бухгалтерія. Подання фінансової і податкової звітності

здійснюється через електронний кабінет платника податків на офіційному сайті ДПС України за допомогою сформованого електронного підпису. Необхідно зауважити, що в господарстві відсутній внутрішній розпорядчий документ щодо здійснення внутрішнього контролю.

Для забезпечення контролю і проведенні діагностики фінансово – економічних показників діяльності господарства необхідно враховувати інформацію про:

- загальні відомості про фермерське господарство , його розміри, обсяги діяльності;
- відомості про систему управління господарством (структура, посадові інструкції, система оцінки і контролю якості виконаних робіт, система обробки документообігу);
- інформацію про технологію процесу виробництва (первинні документи, технологічна документація, штатні розклади);
- інформацію про фінансові результати та загальну ефективність діяльності господарства.

Показники інформаційного забезпечення управління фермерського господарства формуються за рахунок зовнішніх і внутрішніх джерел інформації і є підставою для попереднього, поточного і наступного контролю за діяльністю господарства. Складовими обліково-контрольної системи є:

- первинні документи (обробляються і перевіряються бухгалтером господарства за повнотою і правильністю оформлення, наявністю обов’язкових реквізитів);
- бухгалтерську звітність, що включає в себе спрощену форму балансу і звіту про фінансові результати фермерського господарства;
- податкова звітність (містить інформацію про нарахування і сплату податків);
- офіційні нормативні документи і законодавчі акти;
- організаційне регламентування господарства (система правил управління виробничим процесом).

Рівні формування обліково-контрольної інформації наведено на рисунку 2.12.

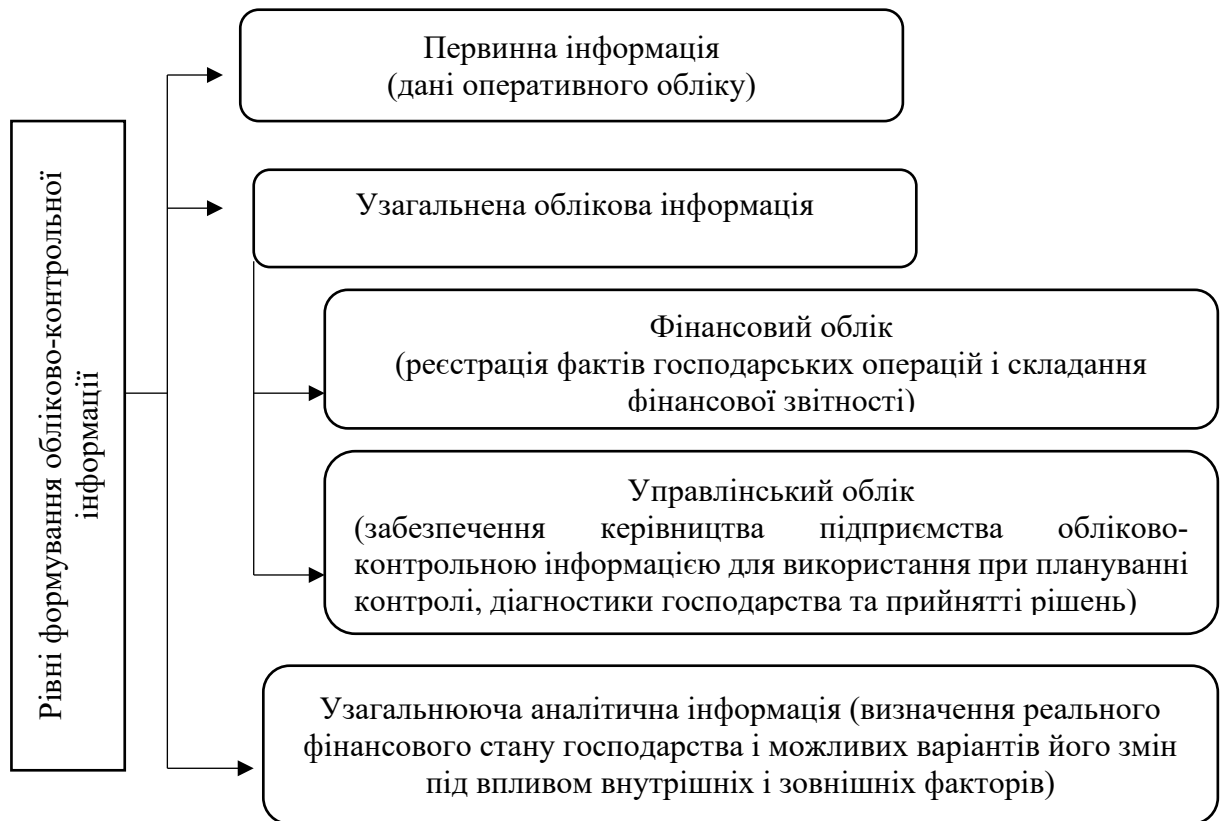

Рис. 2.12. Рівні формування обліково- контрольної інформації

Отже, обліково-аналітичне забезпечення в системі контролю та діагностики відіграє важливу роль у забезпеченні ефективності та стійкості економічної безпеки ФГ «Тетяна». Обліково-аналітична інформація створює основу для обґрунтованого та ефективного прийняття управлінських рішень. Аналіз фінансових та економічних даних дозволяє визначити пріоритетні напрямки діяльності, уникати ризиків та розробляти стратегії для зміцнення економічної безпеки.

Висновки до 2 розділу.

1. Досліджено фінансово-економічний стан фермерського господарства "Тетяна," заснованого у 1992 році. Господарство активно займається рослинництвом. Отримані розрахункові дані за період дослідження

свідчать про стабільне функціонування господарства. Не зважаючи на те, що показники 2022 року дещо погіршено, що пов'язано із загостренням військових дій в державі, господарство залишається прибутковим і підтверджує здатність до адаптації та ефективного управління в умовах зовнішніх негативних факторів.

2. Досліджено стан організації служби економічної безпеки фермерського господарства "Тетяна". Окремий підрозділ, що відповідає за економічну безпеку в господарстві відсутній і контрольні функції виконують керівник та головний бухгалтер. Результати дослідження вказують на відсутність внутрішнього документу, який чітко визначав би посадові обов'язки фахівців, відповідальних за економічну безпеку. Виходячи з цього, пропонуємо вдосконалити організацію роботи господарства, прописавши і затвердивши посадові обов'язки у внутрішньому документі господарства.

3. Проведено діагностику складових елементів системи економічної безпеки господарства. Після проведення обчислення інтегральної оцінки ФГ «Тетяна» спостерігаємо, що рівень фінансової, силової і правової складової свідчать про невідкладну потребу в їх поліпшенні.

4. Досліджено доцільність формування обліково-контрольної інформації на відповідних рівнях. Зазначено, що обліково-контрольна система складається з взаємодіючих елементів, що формують інтегровану систему, що розглядається як об'єднання облікового процесу, аналізу (діагностики) та контролю, призначеного для забезпечення ефективності функціонування господарства.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЮ І ДІАГНОСТИКА СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Аналіз множинних дискримінант для діагностики ймовірності банкрутства ФГ «Тетяна»

З огляду на динамічний характер аграрного сектору та його залежність від зовнішніх факторів, забезпечення економічної безпеки фермерських господарств стає складною задачею. Прогнозування та оцінка ймовірності банкрутства фермерських господарств мають велике практичне значення у сучасних умовах господарювання і може допомогти фермерам адекватно реагувати на зміни у ринкових умовах, управляти ризиками та уникати фінансових труднощів, що позитивно відобразиться на стані економічної безпеки господарства.

Поняття банкрутства фермерських господарств асоціюється із поняттям їх неплатоспроможності, тобто неспроможність сплатити свої фінансові зобов'язання. У сільському господарстві, де часто спостерігається сезонність та велика залежність від природних умов, здатність передбачати та управляти фінансовими ризиками є критично важливою. До основних галузевих загроз, сьогодні існують потенційні загрози військові загрози, що спонукають підприємства на впровадження нових заходів задля забезпечення стійкості і економічної безпеки.

Напрями управління та попередження банкрутства підприємства можна систематизувати наступним чином:

- систематичне спостереження за фінансовим станом підприємства з метою виявлення основних небезпек, які можуть призвести до банкрутства.;
- регулярне проведення оцінки ймовірності банкрутства та ідентифікація негативних шляхів розвитку господарства;
- застосування ефективної системи швидкого попередження та реагування на будь-які зміни і негативні тенденції в діяльності господарства;

Для попередження та уникнення банкрутства, важливо, створити дієву систему економічної безпеки підприємства, яка б запобігала банкрутству за допомогою впровадження системи контролю та оцінки, яка б чітко визначати причини банкрутства і вчасно запобігала їм. Напрями попередження, запобігання та подолання банкрутства підприємства схематично відображено на рис. 3.1

Рис. 3.1. Напрямки попередження, запобігання та подолання банкрутства

Система запобігання банкрутства передбачає використання різних методик прогнозування ймовірності банкрутства господарств і спрямована на своєчасне інформування керівництва про потенційні небезпеки, що можуть виникнути.

Дискримінантний аналіз або аналіз множинних дискримінант (Multiple-discriminant analysis, MDA) являє собою важливий інструмент в системі передбачення та запобігання банкрутства підприємств. Він заснований на математично-статистичних методах і включає в себе формування дискримінантної функції та розрахунку інтегрального показника, який дозволяє завчасно передбачити ймовірність настання банкрутства та вжити відповідних заходів для запобігання можливих фінансових труднощів підприємства.

Прогнозування банкрутства отримало свій початок завдяки внеску Едварда Альтмана, який став розробником математичної формули, що вимірює рівень ризику банкрутства для кожної окремої компанії (модель Z-score).

Альтман був першим вченим, хто успішно впровадив поетапний дискримінантний аналіз для розробки моделі ймовірності банкрутства з високою точністю. Зміст моделі полягає в урахуванні показників, що відображають економічний потенціал підприємства та його фінансові результати за попередні періоди.

Під час розробки власної моделі, Альтман провів детальне вивчення фінансового стану 66 підприємств, значна частина яких протягом п'яти років збанкрутували. В результаті дослідження, розробив власну модель Z, що використовує апарат мультиплікативного дискримінантного аналізу (Multiple discriminant analysis — MDA). Ця модель визначає ймовірність банкрутства, базуючись на основі об'єктивних економічних параметрах підприємств.

Важливо відзначити, що існують різні методи діагностики, які базуються на моделях банкрутства. Серед них можна видокремити дискримінантну модель Ліса, Тоффлера, коефіцієнт Бівера, дискримінантну модель, адаптовану під вітчизняні підприємства О. Терещенка, модель Спрінгейта, та інші. дані статистичної звітності,

Для визначення ймовірності ризику банкрутства фермерського господарства «Тетяна», застосуємо дані статистичної звітності за 2020–2022

пр., зокрема, Баланс (спрощена форма 1с) та Звіт про фінансові результати (форма 2с).

Модель ймовірності настання банкрутства розроблена на основі конкретних показників і враховує відповідні формули їх розрахунку. Для розшифруванню результатів, до розрахунку включена шкала оцінювання моделі, що сприяє формулюванню висновків на основі аналітичних обчислень. Результати розрахунку представлено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Розрахунок імовірності банкрутства підприємства за моделлю
Альтмана

Показники	Формула для розрахунку форм 1с і 2с	2020	2021	2022	Відхилення +/-
X1= власний капітал/загальний актив балансу	Ф.1с.р.1195- Ф.1с.р.1695)/ Ф.1с.р.1300	0,875	0,338	0,335	-0,54
X2=нерозподілений прибуток(збиток)/ загальний актив балансу	Ф.1с.р.1420/ Ф.1с.р.1300	0,969	0,088	0,843	-0,126
X3=фінансовий результат до оподаткування/ загальний актив балансу	Ф.2с.р.2290 /Ф.1с.р.1300	0,293	0,158	0,061	-0,232
X4=власний капітал/ поточні зобов'язання	Ф.1с.р.1495 /Ф.1с.р.1695	6,573	5,756	5,775	0,798
X5=ЧД від реалізації продукції (товарів, послуг)/ загальний актив балансу	Ф.2с.р.2000 /Ф.1с.р.1300	0,550	0,543	0,334	-0,216
модель Z-score	-	7,854	6,291	5,342	-2,512

Модель Альтмана має наступний вигляд:

$$Z=1,2*X1+1,4*X2+3,3*X3+0,6*X4+0,998*X5 \quad (3.1)$$

В результаті розрахунку отримали наступні результати:

$$Z_{2020}=1,2*0,875+1,4*0,969+3,3*0,293+0,6*6,573+0,998*0,550=7,854$$

$$Z_{2021}=1,2*0,338+1,4*0,988+3,3*0,158+0,6*5,756+0,998*0,543=6,291$$

$$Z_{2022}=1,2*0,335+1,4*0,843+3,3*0,061+0,6*5,775+0,998*0,334=5,342$$

Необхідно зазначити, що при $Z < 1,23$ існує висока ймовірність настання банкрутства господарства у наступні два-три роки; при $Z > 1,23$ – ймовірність настання банкрутства є не значною. Зміна інтегрального показника за моделлю Альтмана зображена на рисунку 3.2

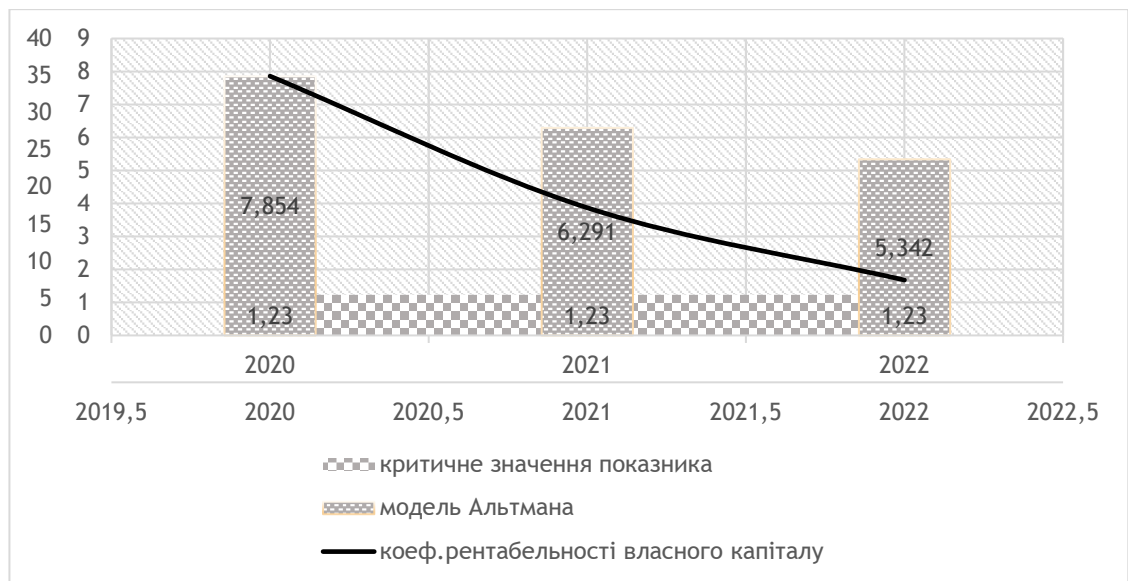

Рис. 3.2. Зміна інтегрального показника за моделлю Альтмана

На підставі розрахункових показників за моделлю Альтмана спостерігаємо значне позитивне відхилення від граничного індикатора, що свідчить про те, що фінансовому стані ФГ «Тетяна» не загрожує банкрутство і характеризує стабільний високий фінансовий стан підприємства за період дослідження.

Науковці Добровольська О.В і Дуброва Н.П., вважають, що: «Є доцільним визначення та групування передумов погіршення платоспроможності, враховуючи ендогенні та екзогенні чинники впливу» [12].

До внутрішніх (ендогенних) факторів віднесемо сезонність виробничого циклу сільськогосподарських підприємств; зменшення фінансування комерційними банками, що призводить до зростання дебіторської

заборгованості на підприємстві, низький рівень технічного забезпечення, інше.

До зовнішніх (екзогенних) чинників маємо зарахувати складну політичну ситуацію, військову агресію проти держави, кризу у світовій економіці та інші надзвичайні обставини, які можуть суттєво вплинути на діяльність підприємства.

Для визначення фінансового потенціалу рекомендується використовувати кілька моделей оцінки ймовірності банкрутства, з метою забезпечення надійності та якості отриманих результатів.

Прогнозування банкрутства ФГ «Тетяна» здійснюємо за допомогою моделі Спрінгейта (табл. 3.2).

Таблиця 3.2.

Розрахунок імовірності банкрутства підприємства за моделлю
Спрінгейта

Показники	Формула для розрахунку форм 1с і 2с	2020	2021	2022	Відхилення +/-
A= робочий капітал / загальний актив балансу	$\frac{\Phi.1с.p.1495 + \Phi.1с.p.1595}{\Phi.1с.p.1095 + \Phi.1с.p.1300}$	0,874	1,662	1,270	0,369
B= фінансовий результат до оподаткування / загальний актив балансу	$\frac{\Phi.2с.p.2290}{\Phi.1с.p.1300}$	0,293	0,158	0,061	-0,232
C= валовий прибуток / поточні зобов'язання і забезпечення	$\frac{\Phi.2с.p.2090}{\Phi.1с.p.1695}$	1,717	0,768	0,302	-1,415
D= собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) / актив балансу	$\frac{\Phi.2с.p.2050}{\Phi.1с.p.1300}$	0,293	0,409	0,289	-0,004
модель Z-score	-	3,05	2,86	1,81	-1,24

Модель Спрінгейта має наступний вигляд:

$$Z=1,03*A+3,07*B+0,66*C+0,4*D \quad (3.2)$$

В результаті розрахунку отримали наступні результати:

$$Z_{2020}=1,03*0,874+3,07*0,293+0,66*1,717+0,4*0,293=3,05$$

$$Z_{2021}=1,03*1,662+3,07*0,158+0,66*0,768+0,4*0,409=2,86$$

$$Z_{2022}=1,03*1,270+3,07*0,061+0,66*0,302+0,4*0,289=1,81$$

Якщо для підприємства критерій $Z < 0$ – підприємство напівбанкрут якщо $0 < Z < 1$, то загроза банкрутства існує, якщо не зробити санацію ;

Якщо, $1 < Z < 2$ - фінансова стійкість порушена, але за умови переходу на антикризове управління банкрутство не загрожує.

$Z > 2$ - підприємство є фінансово стійким, банкрутство не загрожує.

За моделлю Г. Спрінгейта: фермерському господарству «Тетяна» банкрутство не загрожує, оскільки інтегральний показник господарства є вищим за критичне значення у 2020 і 2021 роках р., проте у 2022 році спостерігаємо значне зменшення показника порівняно з 2020 роком, це можна пов'язати з впливом зовнішніх факторів, а саме з початком вторгнення на територію держави агресора, що спричинило різку зміну економічних показників. Проте, даний показник свідчить, що фінансова стійкість порушена, але за умови переходу на антикризове управління банкрутство не загрожує

Аналізуючи показники ймовірності банкрутства ФГ «Тетяна» за допомогою різних економетричних методів, ми можемо зробити висновок, що фінансовий стан господарства знаходиться на достатньому рівні і ймовірність настання банкрутства йому не загрожує, що вказує на стабільне фінансове становище фермерського господарства протягом періоду дослідження.

Отже, для визначення фінансового потенціалу доцільним є використання декількох моделей оцінки ймовірності банкрутства, з метою

отримання достовірних результатів. Запропоновані нами моделі можуть надати надійну оцінку фінансовій стійкості фермерського господарства, що є визначальним чинником у процесі оцінки його фінансового потенціалу.

3.2 Напрями удосконалення контролю в системі економічної безпеки фермерського господарства «Тетяна»

В сучасних умовах функціонування фермерських господарств, забезпечення економічної безпеки вимагає системного та комплексного підходу до управління. Важливою складовою ефективного управління та забезпечення стабільності господарства є управлінський внутрішній контроль, основна роль якого полягає у своєчасному виявленні загроз, що можуть вплинути на економічну безпеку фермерського господарства.

Внутрішній контроль є невід'ємною частиною обліково-аналітичної системи підприємства і надає можливість ефективного моніторингу фінансово-господарських процесів, забезпечуючи необхідну стійкість та розвиток фермерських господарств в умовах невизначеності та динаміки ринкових умов.

Підходи до визначення поняття внутрішнього контролю різні, проте всі вони спрямовані на забезпечення досягнення поставлених цілей і ефективного розвитку діяльності компанії.

Так, наприклад, Замула І.В., Танасієва М.М. зазначають, що внутрішній контроль – це: «Система безперервних контрольних дій за функціонуванням об'єктів управління, що здійснюються керівництвом підприємства, з метою формування певних інформаційних засад прийняття управлінських рішень» [13].

В свою чергу, Л.В.Черничук, вважає, що внутрішній контроль: «Є важливим елементом кожної стадії процесу управління, який забезпечує

інформаційну «прозорість» у частині якості процесу управління, розподілу матеріальної відповідальності» [48].

Бондар Ю.А., стверджує, що система внутрішнього контролю: «Спрямована на створення необхідних передумов і збільшення можливості того, що підприємство в цілому досягне конкретно поставлених цілей» [2].

Об'єктами внутрішнього контролю системи економічної безпеки підприємства є різноманітні елементи його діяльності серед яких можна виділити наступні (рис.3.3).

Рис. 3.3. Об'єкти контролю в системі економічної безпеки підприємства

Взаємодія визначених об'єктів внутрішнього контролю є важливим елементом управління економічною безпекою підприємства і відіграє важливу роль у досягненні та реалізації визначених цілей підприємства.

Поставлені цілі можуть бути досягнуто шляхом поетапного проведення попереднього, поточного та подальшого контролю (рис. 3.4).

Попередній контроль здійснюється перед початком проведення операцій з метою попередження та уникнення можливих помилок та фінансових ризиків.

Поточний контроль проводять в процесі поточної діяльності, безпосередньо під час виконання операцій з метою миттєвого виявлення та коригування можливих порушень.

Наступний контроль проводять після виконання операцій відповідного циклу господарської діяльності з метою перевірки правильності і відповідності проведених операцій стандартам і здійснення оцінки результатів діяльності підприємства.

Використання наведених форм внутрішнього контролю у фермерському господарстві сприятиме своєчасному виявленню потенційних загроз фінансовій безпеці в процесі використання фінансових технічних, матеріальних і кадрових ресурсів.

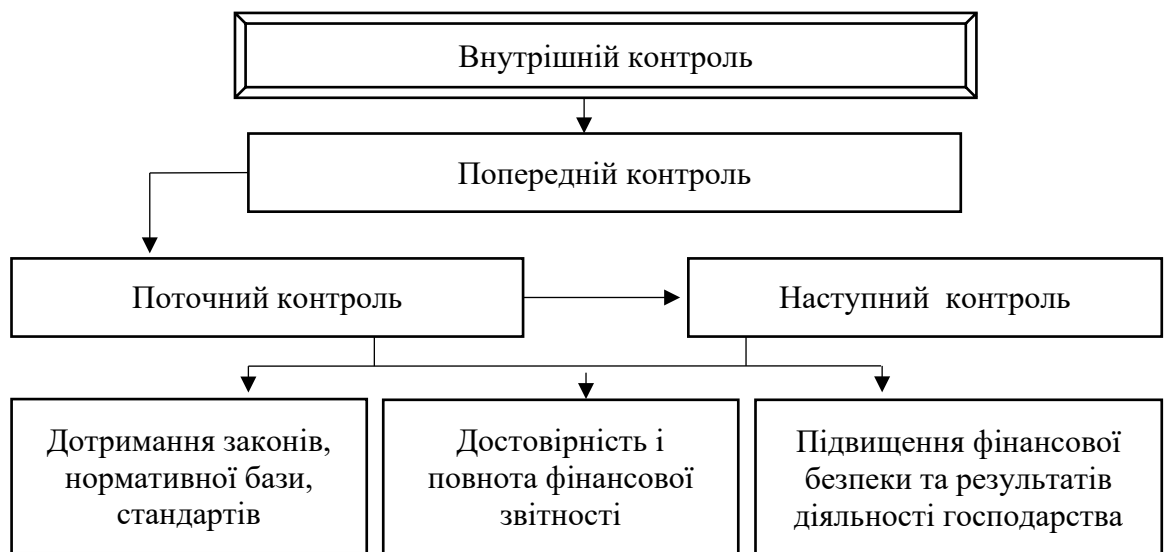

Рис. 3.4. Етапи проведення внутрішнього контролю в системі економічної безпеки підприємства

Внутрішній контроль, що охоплює постачання, виробництво та збут продукції, є необхідною складовою системи управління фермерським господарством. Відповідальність за здійснення контролю на цих етапах несуть головний бухгалтер та керівника господарства. На нашу думку, важливість впровадження раціонального та оптимізованого внутрішнього контролю полягає не лише в виконанні окремих операцій, а в системному підході до організації кожного етапу та систематизації всього процесу контролю. Системний підхід передбачає комплексний розгляд діяльності господарства та впровадження єдиних норм для забезпечення його ефективності. Ефективно розроблена система внутрішнього контролю надасть можливість адаптувати

завдання, інформаційну базу до порядку проведення контрольних перевірок в ФГ «Тетяна». Це допоможе вдосконалити діяльність, мінімізувати ризики та виправити можливі помилки, що є важливими аспектами ефективного управління фермерським господарством.

Розробка концепції внутрішнього контролю з метою прийняття управлінських рішень фермерського господарства «Тетяна» відображена через визначену модель, представлену на рисунку 3.5.

Дана модель інтегрує три основні блоки:

- перший блок - елементи системи внутрішнього контролю;
- другий блок - системи забезпечення внутрішнього контролю;
- третій блок - процес формування системи внутрішнього контролю.

Перший блок включає елементи системи внутрішнього контролю, що становлять основні складові внутрішнього контрольного середовища. До цих елементів відносяться структура контролю, суб'єкти, методи, процедури контролю, оцінка контролю, ризики внутрішнього контролю.

Вибір методів внутрішнього контролю проводиться відповідно до специфіки підконтрольного об'єкта та залежить від визначених цілей та завдань контролю. Зазвичай, використовують наступні прийоми внутрішнього контролю: опитування, інспекцію, запит, анкетування та тестування. Для організації дієвої системи внутрішнього контролю фермерського господарства рекомендується використовувати аналітичні, статистичні методи, а також методи прогнозування та моделювання.

Важливими процедурами у впорядкуванні внутрішнього контролю фермерського господарства «Тетяна» є:

1. Визначення структури та обов'язків підрозділу внутрішнього контролю через розроблення посадових інструкцій, що чітко визначають функції та відповідальності працівників, а також документально закріплюється порядок їх взаємодії.

2. Визначення кола осіб, які відповідають за збір, обробку та передачу інформації у рамках системи внутрішнього контролю, а також визначається формат та обсяг інформаційних облікових джерел.

3. Розглядається процес визначення "граничних точок контролю" для оцінки достовірності проведених операцій, а також визначаються контрольовані параметри та "критичні" точки контролю для виявлення можливих помилок та уникнення перекручувань.

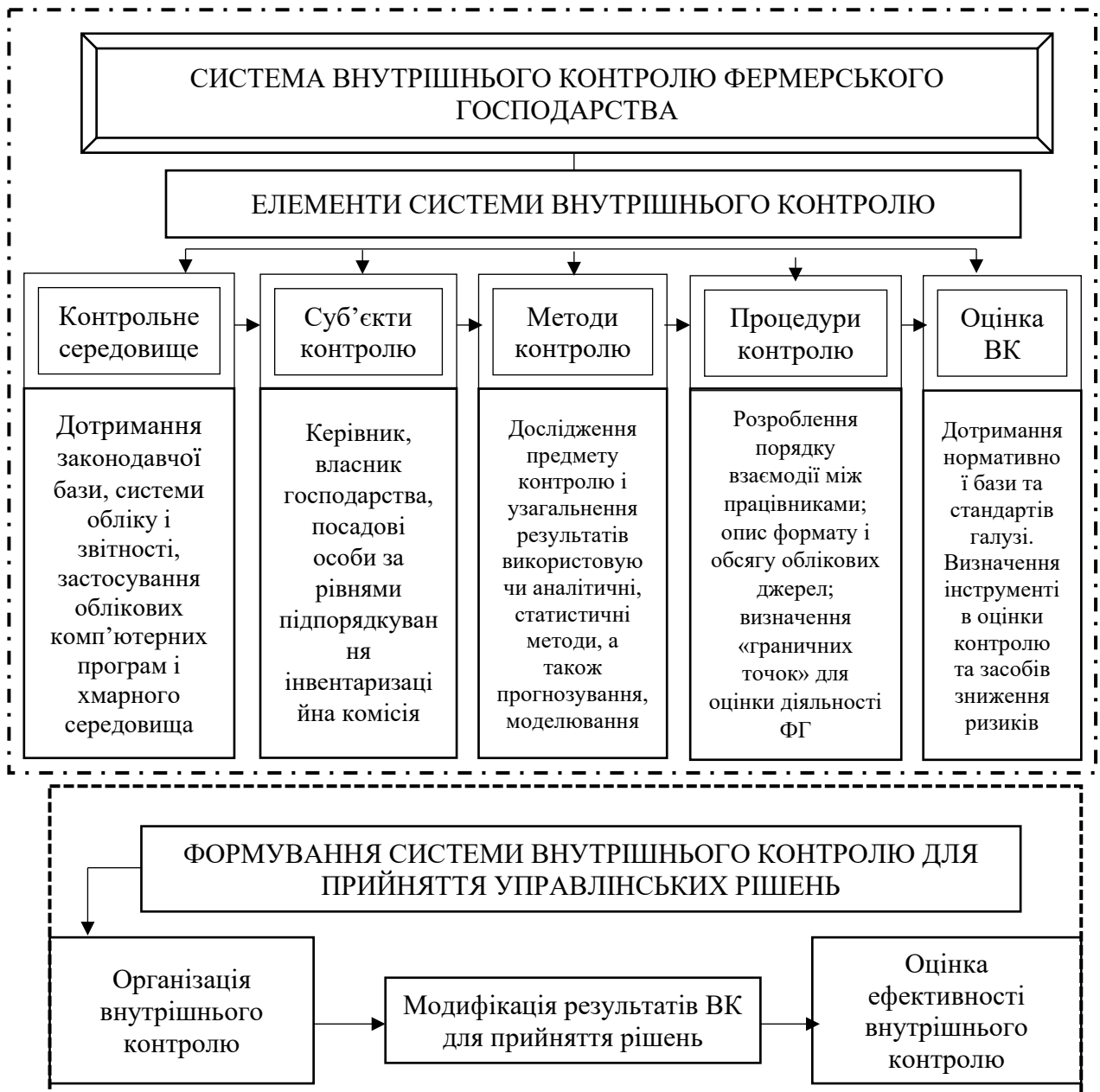

Рис. 3.5. Комплексна модель організаційної структури системи внутрішнього контролю в фермерському господарстві «Тетяна»

До організаційного забезпечення внутрішнього контролю відносять: ефективну координацію діяльності підрозділу внутрішнього контролю, визначення організаційних регламентів підрозділу контролю та наявність професійної компетенції у його складі.

Третій блок вивчає процес формування системи внутрішнього контролю і включає в себе організацію внутрішнього контролю, аналіз та модифікацію його результатів з метою прийняття управлінських рішень, а також оцінку якості та ефективності проведеного контролю.

Результатом впровадженої системи внутрішнього контролю є отримана контрольна-оціночна інформація, яка надається керівнику фермерського господарства для прийняття управлінських рішень.

Цей системний підхід сприяє створенню комплексної та ефективної моделі внутрішнього контролю, що сприяє управлінському прийняттю рішень у фермерському господарстві і дозволяє систематизувати та оптимізувати внутрішні процеси контролю, сприяючи забезпеченню ефективності та якості управлінських рішень в аграрному секторі.

Висновки до 3 розділу

1. Діагностика та оцінка ймовірності банкрутства фермерських господарств допомагає фермерам адекватно реагувати на зміни у ринкових умовах, управляти ризиками та уникати фінансових труднощів, що позитивно відобразиться на стані економічної безпеки господарства.

2. Сформовано послідовність напрямів попередження та уникнення банкрутства, шляхом впровадження системи контролю та оцінки, яка б чітко визначала причини банкрутства і вчасно запобігала їм.

3. Визначено, що аналіз множинних дискримінант являє собою важливий інструмент в системі передбачення та запобігання банкрутства підприємств. Він заснований на математично-статистичних методах і включає в себе формування дискримінантної функції та розрахунку інтегрального

показника і дозволяє завчасно передбачити ймовірність настання банкрутства та вжити відповідних заходів для запобігання можливих фінансових труднощів підприємства.

4. Проведено розрахунки імовірності банкрутства підприємства за моделями Альтмана і Спрінгейта. Для визначення ймовірності ризику банкрутства фермерського господарства «Тетяна», використали дані статистичної звітності за 2020–2022 рр., зокрема, Баланс (спрощена форма 1с) та Звіт про фінансові результати (форма 2с). Для розшифрування результатів, застосували шкалу оцінювання моделі, що сприяє формулюванню висновків на основі аналітичних обчислень.

5. Визначено, що показники ймовірності банкрутства ФГ «Тетяна» знаходяться на достатньому рівні і ймовірність настання банкрутства йому не загрожує, що вказує на стабільне фінансове становище фермерського господарства протягом періоду дослідження. Для визначення фінансового потенціалу доцільним є використання декількох моделей оцінки ймовірності банкрутства, з метою отримання достовірних результатів оцінки фінансової стійкості фермерського господарства.

6. Важливою складовою ефективного управління та забезпечення стабільності господарства є управлінський внутрішній контроль, основна роль якого полягає у своєчасному виявленні загроз, що можуть вплинути на систему економічної безпеки фермерського господарства.

7. Сформовано послідовність етапів проведення внутрішнього контролю в системі економічної безпеки господарства, що сприятиме своєчасному виявленню потенційних загроз фінансовій безпеці в процесі використання фінансових технічних, матеріальних і кадрових ресурсів.

8. Запропоновано комплексну модель організаційної структури системи внутрішнього контролю, що забезпечує системний підхід до організації контролю і передбачає комплексний розгляд діяльності господарства та впровадження єдиних норм для забезпечення його економічної безпеки. Розроблена концепція внутрішнього контролю інтегрує

три основні блоки: перший блок - елементи системи внутрішнього контролю; другий блок - системи забезпечення внутрішнього контролю; третій блок - процес формування системи внутрішнього контролю. Результатом впровадженої системи внутрішнього контролю є отримання контрольної-оціночної інформації, що надається керівнику фермерського господарства для прийняття управлінських рішень і дозволяє систематизувати та оптимізувати внутрішні процеси контролю, сприяючи забезпеченню ефективної системи економічної безпеки господарства.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

1. Досліджено сутність економічної безпеки, як системи економічних відносин, спрямованих на ефективне управління господарською діяльністю, зокрема шляхом мінімізації впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, що передбачає активний підхід до визначення і досягнення стратегічних цілей підприємства і спрямований на забезпечення стійкості та оптимального розвитку підприємства в умовах невизначеності і змін на ринку. Зосереджено увагу на системному контролі, як важливому інструменті забезпечення ефективного рівня економічної безпеки господарства.

2. Здійснено аналіз понять "управлінський контроль» і «внутрішній контроль" Визначено елементи системи внутрішнього контролю у контексті системи забезпечення економічної безпеки підприємства

3. Визначено ключову роль діагностики у забезпеченні економічної безпеки підприємства, як важливого інструментом для прийняття конкретних заходів з підвищення стійкості та оптимізації функціонування підприємства в умовах невизначеності. Вважаємо доцільним, сутність економічної діагностики визначати як аналітичну оцінку всіх видів діяльності господарства, орієнтовану на досягнення максимально економічного результату і направлену на впровадження ефективних управлінських рішень з метою досягнення оптимальної економічної продуктивності та стійкості підприємства в умовах обмежених ресурсів.

4. Досліджено фінансово-економічний стан фермерського господарства «Тетяна», заснованого у 1992 році. Господарство активно займається рослинництвом. Отримані розрахункові дані за період дослідження свідчать про стабільне функціонування господарства. Не зважаючи на те, що показники 2022 року дещо погіршено, що пов'язано із загостренням військових дій в державі, господарство залишається прибутковим і підтверджує здатність до адаптації та ефективного управління в умовах зовнішніх негативних факторів.

5. Досліджено стан організації служби економічної безпеки фермерського господарства "Тетяна". Окремий підрозділ, що відповідає за економічну безпеку в господарстві відсутній і контрольні функції виконують керівник та головний бухгалтер. Результати дослідження вказують на відсутність внутрішнього документу, який чітко визначав би посадові обов'язки фахівців, відповідальних за економічну безпеку. Виходячи з цього, пропонуємо вдосконалити організацію роботи господарства, прописавши і затвердивши посадові обов'язки у внутрішньому документі господарства.

6. Проведено діагностику складових елементів системи економічної безпеки господарства. Після проведення обчислення інтегральної оцінки ФГ «Тетяна» спостерігаємо, що рівень фінансової, силової і правової складової свідчать про невідкладну потребу в їх поліпшенні.

7. Досліджено доцільність формування обліково-контрольної інформації на відповідних рівнях. Зазначено, що обліково-контрольна система складається з взаємодіючих елементів, що формують інтегровану систему, що розглядається як об'єднання облікового процесу, аналізу (діагностики) та контролю, призначеного для забезпечення ефективності функціонування господарства.

8. Діагностика та оцінка ймовірності банкрутства фермерських господарств допомагає фермерам адекватно реагувати на зміни у ринкових умовах, управляти ризиками та уникати фінансових труднощів, що позитивно відобразиться на стані економічної безпеки господарства.

9. Сформовано послідовність напрямів попередження та уникнення банкрутства, шляхом впровадження системи контролю та оцінки, яка б чітко визначала причини банкрутства і вчасно запобігала їм.

10. Проведено аналіз множинних дискримінант, що являє собою важливий інструмент в системі передбачення та запобігання банкрутства підприємств. Розрахунки імовірності банкрутства підприємства здійснено за моделями Альтмана і Спрінгейта. Для визначення ймовірності ризику банкрутства фермерського господарства «Тетяна», використали дані

статистичної звітності. Для розшифрування результатів, застосували шкалу оцінювання моделі, що сприяє формулюванню висновків на основі аналітичних обчислень.

11. Визначено, що показники ймовірності банкрутства ФГ знаходяться на достатньому рівні і ймовірність настання банкрутства йому не загрожує, що вказує на стабільне фінансове становище фермерського господарства протягом періоду дослідження. Для визначення фінансового потенціалу доцільним є використання одночасно декількох моделей оцінки ймовірності банкрутства.

12. Сформовано послідовність етапів проведення внутрішнього контролю в системі економічної безпеки господарства, що сприятиме своєчасному виявленню і запобіганню потенційних загроз фінансовій безпеці в процесі використання ресурсів господарства.

13. Запропоновано комплексну модель організаційної структури системи внутрішнього контролю, що забезпечує системний підхід до організації контролю і передбачає комплексний розгляд діяльності господарства та впровадження єдиних норм для забезпечення його економічної безпеки. Розроблена концепція внутрішнього контролю інтегрує три основні блоки: 1- елементи системи внутрішнього контролю; 2 - системи забезпечення внутрішнього контролю; 3 - процес формування системи внутрішнього контролю. Результатом впровадженої системи внутрішнього контролю є отримання контрольної-оціночної інформації, що надається керівнику фермерського господарства для прийняття управлінських рішень і дозволяє систематизувати та оптимізувати внутрішні процеси контролю, сприяючи забезпеченню ефективної системи економічної безпеки господарства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко В., Вінник В. Інструменти контролінгу в системі економічної безпеки підприємства. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2021 № 9. С. 40-47. URL: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.9.5>
2. Бондар Ю.А. Внутрішній контроль і внутрішній аудит, як необхідність успішної діяльності для підприємств, установ, організацій вітчизняної економіки. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/55296885.pdf>
3. Брітченко І.Г., Князевич А.О. Контролінг : навч. посіб.: Рівне. Волинські обереги, 2015. 280 с.
4. Васильчак С.В. Резерви підвищення економічної безпеки функціонування господарюючих суб'єктів галузі. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. Вип. 2. С. 141-148. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/library/visnyky/nvse/02_2016/16vsvsg.pdf
5. Гаркуша В., Єршова Н. Систематизація наукових поглядів щодо сутності поняття «економічна безпека підприємства» Економіка та суспільство. 2021. №28. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-34>
6. Гаркуша В.О. Методичний підхід до оцінки ризиків інформаційної безпеки підприємства. 2020р. №2.С.85-90. URL: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-2-15>
7. Гаркуша В. О. Теоретично-методичні засади формування економічної безпеки підприємства. Причорноморські економічні студії. 2018р. №27(1). С. 106-112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_27%281%29__23
8. Голиков І.В. Сутність та еволюція поняття економічна безпека. Проблеми економіки. 2014р. № 1. С. 309–314. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2014-1_0-pages-309_314.pdf
9. Головацька С. І. Методичний інструментарій внутрішнього

контролю у системі контролінгу витрат підприємства. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2020. № 61. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/729>

10. Гуцаленко, Л. В. Державний фінансовий контроль : навч. посіб. К.: ЦУЛ. 2009. С. 424 URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/456>

11. Даценко Г.В. Основні інструменти забезпечення внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту у підвищенні фінансової безпеки підприємства. Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. 2019. № 3. С. 99-104. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2019_3_22

12. Добровольська О.В, Дуброва Н.П. MDA-аналіз для оцінювання ймовірності банкрутства підприємства (на прикладі АВ ТОВ «Агроцентр К»). Економіка та управління підприємствами. 2021. № 1. С 53-59. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/1_81_2021_ukr/9.pdf

13. Замула І.В., Танасієва М.М. Внутрішній контроль: навч. посіб. Чернівці. Технодрук. 2021р. С336 URL:<https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/&isAllowed=y>

14. Засадний Б.А. Сутність обліково-контрольного забезпечення управління діяльністю підприємств. Інфраструктура ринку. 2018р. № 21. с.304-309. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/21_2018_ukr/52.pdf

15. Іполітова І.Я. Методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. Науковий вісник Між.гум.ун-ту. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/28-2017/21.pdf>

16. Калюга Є; Грищук Г, Калюга, О. Впровадження інтегрованої концепції внутрішнього контролю COSO-ERM в Україні. Вісник Економіки. 2023р. № 2. С.119-129. URL: <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1477>

17. Карпович І. М. Сучасні технології оцінки ризиків інформаційної безпеки в електронній комерції. Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія ВНТУ. 2022р. № 3. С.55-76. URL: https://tech.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/5_2022/13.pdf

18. Коваленко В. В. Теоретичні підходи у визначенні сутності діагностики підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2016р. № 2. С. 17-20. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_2\(1\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_2(1)_5).
19. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
20. Кривов'язюк І. В. Економічна діагностика. Навч. Посібник. К.: Центр учбової літератури. 2017р. С. 456 URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2017/ek_diagn_kryvovayz.pdf
21. Кудріна О., Божкова В., Штика, Ю. Побудова кіберничної моделі внутрішнього контролю в системі управління. Економіка та суспільство, 2022р. №44. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-124>
22. Кузнецов А. А. Управлінський контроль: сутність, місце та призначення. Європейський вектор економічного розвитку. 2015р. № 2. С. 97-106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ever_2015_2_10.
23. Левковець Н.П. Стратегічні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємств. Вісник Чернігівського державного технологічного університету. 2012р. №3.С.93-98.URL: http://diser.ntu.edu.ua/Levkovets_dis.pdf
24. Лозовський О. М. Управлінський контроль як складова ефективної діяльності підприємства. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. 2014р. № 6. С. 16-19. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_6\(3\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_6(3)_5).
25. Марусяк Н., Пильнюк Д. Банкрутство підприємства: сутність, причини та наслідки. Економіка та суспільство. 2021р. №33. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-29>
26. Нижник В.Л., Ситник Г.Л. Національна безпека України. Навч.посібник: Ірпінь. 2010р. С. 304. URL: <http://mego.info> система-забезпечення-інформаційної-безпеки-України
27. Новик І.В. Проблеми та перспективи забезпечення економічної підприємства в Україні. Інфраструктура ринку. 2020р. №43. URL:

http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/43_2020_ukr/43.pdf

28. Панченко В. Управління інформаційною безпекою держави та підприємств: правові та організаційні аспекти. Актуальні проблеми правознавства. 2020р. №1. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38493/1>

29. Петренко С.М. Внутрішній контроль діяльності підприємств і його інформаційне забезпечення: теорія, методологія, організація. Автореф. дис. канд. екон. наук. К. 2010р. С. 39 URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/1658>

30. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність: Закон України від 16.07.1999р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

31. Про електронні документи та електронний документообіг. Закон України від 22.05.2003р № 851-IV зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>.

32. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015р. № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>

33. Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію: Постанова Каб Мін. України від 19.10.2016р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-2016-%D0%BF#Text>

34. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#n148>

35. Про національну безпеку України: Закон України» від 21.06.2018р. №2469-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#doc_info

36. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003р. № 964-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>

37. Про підприємництво: Закон України від 7.02.1991р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#doc_info

38. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : указ Президента України від 25.02.2017 № 47/2017 // База даних “Законодавство України”/ВРУ України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text>
39. Про фермерське господарство. Закон України від 19.06.2000. №973-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>
40. Пушкар М. С., Фінансовий облік: підручник. Тернопіль : Карт-бланш, 2002р. 628 с.
41. Ріщук Л. І. Підхід щодо розробки програми управління ризиками на підприємстві. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2015р. № 1(2). С. 77-82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pirpr_2015_1%282%29__17
42. Савченко Р. О., Н. М. Савченко. Внутрішній контроль: проблеми та перспективи. Ефективна економіка №9 2019р. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/53.pdf
43. Сарай Н.І. Економічна діагностика. Навчальний посібник для студентів спеціальності «Економіка підприємства» усіх форм навчання. Тернопіль. 2015р. с.124-185. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/9423>
44. Ткачук Г. Ю. Структуризація сутності поняття "економічна безпека підприємства" та систематизація підходів до її визначення. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2018р. № 2. С. 146-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2018_2_28.
45. Халіна В. Ю. Методичний підхід щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2014р. Вип. 1. С. 173-181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2014_1_24.
46. Цивільний кодекс України від 16.01.03р. № 435-IV URL: www.ligazakon.ua
47. Чернецька О.В., Саванчук Т.М. Фінансово-економічна безпека в системі управління підприємством: сутність та політика забезпечення. Інфраструктура ринку. 2018р. № 17. С. 242-247. URL: <http://www.market->

infr.od.ua/uk/17-2018

48. Черничук Л.В. Переваги системи внутрішнього контролю в умовах економічної кризи. Ефективна економіка 2013р. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2034>

49. Шепелюк В.А. Сучасна концептуальна модель системи внутрішнього контролю корпоративних прав в корпоративному управлінні підприємств. Економічні студії. 2018р. № 3 (21). С.81-84. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/623715.pdf>

50. Шишкова Н.Л. Засоби підвищення керованості безпекою облікової інформації. Фінанси галузі та підприємства. 2016. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2016/3/EV20163_119-127.pdf

51. Яценко В., Гончаренко І. Особливості формування та функціонування системи економічної безпеки підприємства. Обліково-фінансове забезпечення в управлінні економічною стійкістю підприємства: сучасні тенденції і перспективи розвитку за заг. ред. Губарик О.М., Халатур С.М. Дніпро. Друкарня «Стандарт» (ПП Бойко В.В.) 2023. С.350-366